

Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen

in de mangoketen

Opdrachtgever : Consumentengids

Publicatie : April 2005

Datum : december 2004

Copyright: © afdeling Onderzoek **Consumentenbond**

Dit onderzoekverslag is opgesteld door de Afdeling Onderzoek van de Consumentenbond. Het auteursrecht op dit onderzoekverslag berust bij de Afdeling Onderzoek. Overname van (of delen van) dit onderzoekverslag door derden is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van de Afdeling Onderzoek, onverminderd de rechten van de opdrachtgever.

Voorwoord

In dit rapport worden de resultaten gepresenteerd van een onderzoek naar Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen in de mangoketen. Met dit onderzoek beoogt de Consumentenbond de consument van betrouwbare en verifieerbare informatie te voorzien zodat hij kan kiezen voor een meer duurzaam product en zo een bijdrage kan leveren aan het realiseren van een duurzame samenleving.

Dit onderzoek is mogelijk gemaakt met financiële ondersteuning van vijf ministeries, namelijk het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (coördinatie), het ministerie van Economische Zaken, het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, het ministerie van Buitenlandse Zaken en het ministerie van Sociale Zaken & Werkgelegenheid.

Daarnaast gaat onze dank uit naar het onderzoeksbureau SOMO (Stichting Onderzoek Multinationale Ondernemingen). SOMO heeft een groot deel van dit onderzoek in opdracht van de Consumentenbond uitgevoerd.

Inhoud

1.	Samenvatting.....	10
2.	Inleiding	14
3.	Het onderzoek: wat en hoe?.....	16
3.1	Selectie soort tropisch fruit.....	16
3.2	Selectie aanbieders en 'type' mango.....	17
3.3	Methode van onderzoek.....	19
4.	Mango's: een introductie.....	21
4.1	Mango's.....	21
4.2	Mangoteelt.....	21
4.3	Mangohandel wereldwijd	22
4.4	Mangohandel in Nederland.....	23
4.5	Mangoketens.....	28
5.	MVO en kritische kwesties in de mangoketen	31
5.1	Milieu	31
5.1.1	Biodiversiteit.....	31
5.1.2	Voedselkilometers	32
5.1.3	Bestrijdingsmiddelen.....	32
5.1.4	Kunstmest	33
5.1.5	Doorstraling.....	33
5.1.6	Grondwatergebruik.....	33
5.1.7	Gentechnologie	34
5.1.8	Vervuiling en afval	34
5.2	Sociaal	35
5.2.1	Mensenrechtenschendingen	35
5.2.2	Kinderarbeid.....	35
5.2.3	Dwangarbeid en slavernij	35
5.2.4	Vrijheid van vakvereniging.....	35
5.2.5	Discriminatie en genderkwesties	35
5.2.6	Leefbaar loon	35
5.2.7	Lange werktijden en slechte arbeidsomstandigheden.....	35
5.3	Sociaal/Economisch	35
5.3.1	Eerlijke handel.....	35
5.3.2	Handelsrelaties	35
5.3.3	Uitsluiting kleine boeren	35

5.3.4	Machtsconcentraties	35
5.4	Gezondheid	35
5.4.1	Bestrijdingsmiddelenresiduen	35
5.4.2	Veilige en gezonde werkomgeving.....	35
5.5	Betrokkenheid supermarkten bij MVO kwesties.....	35
6.	MVO initiatieven, codes, wetgeving en verdragen.....	35
6.1	MVO codes en initiatieven relevant voor de mangoketen	35
6.1.1	OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen.....	35
6.1.2	EUREPGAP Code.....	35
6.1.3	Biologische productie	35
6.1.4	Fair Trade standaarden	35
6.1.5	SA 8000	35
6.1.6	IUF Charter on Migrant workers in agriculture.....	35
6.1.7	ILO Convention 184: Conventie over veiligheid en gezondheid in de landbouw	35
6.1.8	FAO Code of Conduct on Pesticides	35
6.1.9	Global Food Safety Initiative (GFSI)	35
6.1.10	Ethical Trading Initiative	35
6.1.11	SASA Social Accountability in Sustainable Agriculture	35
6.1.12	Stichting Natuur en Milieu project met supermarkten	35
6.1.13	Project CBL, LNV en BZ	35
6.1.14	Het ASAP project van Ahold.....	35
6.1.15	Nature and More	35
6.2	Wetgeving en verdragen.....	35
6.2.1	Voedselveiligheid.....	35
6.2.2	Bestrijdingsmiddelen.....	35
6.2.3	Kwaliteitseisen	35
6.2.4	Algemene levensmiddelenwet	35
6.2.5	Traceerbaarheid.....	35
6.2.6	Voedseldoorstraling	35
6.2.7	Fytosanitaire behandelingen	35
6.2.8	Invoerheffingen	35
6.2.9	HACCP	35
6.2.10	ACS landen verdrag en EPAS	35
6.2.11	Codex Alimentarius.....	35
6.2.12	EU-wetgeving biologische productie	35
7.	Resultaten: MVO-beleid van de onderzochte bedrijven	35

7.1	Albert Heijn.....	35
7.1.1	Herkomst.....	35
7.1.2	Milieu en vervoer.....	35
7.1.3	Arbeidsomstandigheden en sociaal-economische aspecten.....	35
7.2	Super de Boer.....	35
7.2.1	Herkomst.....	35
7.2.2	Milieu en vervoer.....	35
7.2.3	Arbeidsomstandigheden en sociaal-economische aspecten.....	35
7.3	C1000.....	35
7.3.1	Herkomst.....	35
7.3.2	Milieu.....	35
7.3.3	Arbeidsomstandigheden en sociaal-economische aspecten.....	35
7.4	Dirk van den Broek, Bas van der Heijden en Jan Bruijns.....	35
7.4.1	Herkomst.....	35
7.4.2	Milieu en vervoer.....	35
7.4.3	Arbeidsomstandigheden en sociaal-economische aspecten.....	35
7.5	Jumbo.....	35
7.5.1	Herkomst.....	35
7.5.2	Milieu en vervoer.....	35
7.5.3	Arbeidsomstandigheden en sociaal-economische aspecten.....	35
7.6	Plus.....	35
7.6.1	Herkomst.....	35
7.6.2	Milieu en vervoer.....	35
7.6.3	Arbeidsomstandigheden en sociaal-economische aspecten.....	35
7.7	Natuurvoedingswinkel Organisatie (NWO).....	35
7.7.1	Herkomst.....	35
7.7.2	Milieu en vervoer.....	35
7.7.3	Arbeidsomstandigheden en sociaal-economische aspecten.....	35
7.8	Resultaten aanbieders per MVO-aspect.....	35
7.8.1	Medewerking onderzoek.....	35
7.8.2	Traceerbaarheid en herkomst.....	35
7.8.3	Onderzochte aanbieders, de mangoketen en het milieu en controle hierop.....	35
7.8.4	Onderzochte aanbieders en het vervoer in de mangoketen.....	35
7.8.5	Onderzochte aanbieders en de mangoketen: sociaal.....	35
7.9	Totaalbeoordeling onderzochte aanbieders.....	35
8.	Conclusies.....	35

Bijlage.....	35
I. Literatuurlijst	35

1. Samenvatting

In dit rapport staat het onderzoek naar Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen in de mangoketen beschreven. Met dit onderzoek wordt beoogd in kaart te brengen hoe in de handel in verse mango's wordt omgegaan met thema's die verband houden met maatschappelijk verantwoord ondernemen.

Mango's liggen veelal merkloos in de winkel en daarom is gekozen om de resultaten per aanbieder te presenteren. Als aanbieders zijn de grootste supermarktketens die mango's verkopen en natuurvoedingswinkels geselecteerd.

Het onderzoek bestond uit twee delen: een inventarisatie van MVO-kwesties, -initiatieven en –normen in de mangosector en een enquête naar MVO-beleid ten aanzien van mango's onder de geselecteerde aanbieders. De inventarisatie is gebaseerd op interviews met deskundigen uit de mangoketen, waaronder importeurs en branchevertegenwoordigers, en op gegevens uit publiek toegankelijke bronnen, zoals publicaties in de media en op het internet. Op basis van de geïnventariseerde MVO-kwesties in de mangoketen is een vragenlijst opgesteld, die vervolgens naar de geselecteerde aanbieders is verstuurd. De aspecten die in de vragenlijst aan bod kwamen zijn:

- herkomst/traceerbaarheid
- milieu
- bestrijdingsmiddelen
- arbeidsomstandigheden
- sociaal economische aspecten
- certificering
- assortiment

Net als in andere Westerse landen is de mango de laatste jaren een permanente verschijning geworden in de schappen van de supermarkt. In Nederland is de mango op bananen na misschien al de meest gegeten exotische vrucht als je kijkt naar gewicht. Toch blijkt uit dit onderzoek dat er maar weinig bekend is over met name de arbeidsomstandigheden in de mangoketen. De arbeidsomstandigheden in de landbouw in mangoproducerende landen waar Nederlandse supermarktketens hun mango's inkopen geven echter weinig aanleiding om ervan uit te gaan dat deze goed zijn. Zo zijn lokale minimumlonen in bijvoorbeeld Senegal en Ivoorkust niet voldoende om van rond te komen. In veel mangoproducerende landen werken kinderen in de landbouw. Van de mangoteelt in Zuid Afrika en Burkina Faso is bijvoorbeeld bekend dat hierin kinderen werkzaam zijn. In sommige landen zoals Brazilië, Ivoorkust en Senegal zijn ook gevallen bekend van dwangarbeid en/of slavernij in de landbouw. Er zijn echter geen concrete gevallen bekend van dwangarbeid en/of slavernij en/of de ergste vormen van kinderarbeid in de mangoteelt in deze landen. Daarnaast hebben landarbeiders wettelijk, en in de praktijk, niet in alle productielanden het recht om zich te verenigen. Tenslotte is er sprake van mensenrechtenschendingen in een aantal landen dat mango's produceert voor de Nederlandse markt zoals Peru, Colombia, Ivoorkust en Guatemala. Ook hiervoor geldt echter dat er geen concrete aanwijzingen zijn dat mensenrechtenschendingen in deze landen verband houden met de mangoteelt aldaar.

De geënquêteerde aanbieders van mango's in Nederland doen over het algemeen weinig om te verzekeren dat arbeidsomstandigheden op plantages goed zijn. De supermarkten die aangeven eisen te stellen aan arbeidsomstandigheden bij telers (via importeurs), verwijzen naar de EUREPGAP eisen op dit gebied. Dit zijn echter eisen die primair gericht zijn op voedselveiligheid en niet of nauwelijks op andere aspecten van MVO. De beperkte bepalingen binnen EUREPGAP over de arbeidsomstandigheden zijn voor de teler niet verplicht. Met uitzondering van de eis van beschermende kleding bij gebruik van bestrijdingsmiddelen als de fabrikant dit voorschrijft, zijn de beperkte bepalingen binnen EUREPGAP over de arbeidsomstandigheden voor de teler niet verplicht. Alleen voor Fair Trade gecertificeerde telers gelden strenge eisen voor de arbeidsomstandigheden van hun werknemers. Van de ondervraagde aanbieders hebben alleen Albert Heijn en Plus soms Max Havelaar biomango's in het assortiment.

Op basis van dit onderzoek is niet duidelijk geworden of Nederlandse aanbieders eerlijke prijzen betalen voor gangbare en niet-Max Havelaar biomango's die ze via importeurs inkopen noch of ze (via importeurs) lange termijn contracten aangaan met telers die eerlijke en duurzame teelt mogelijk maken. Uit internationaal onderzoek naar de exportgerichte fruitteelt (geen mango's) in onder meer Zuid Afrika van Oxfam blijkt echter dat supermarkten streven naar prijzen die onder de kostprijs liggen en dat lange termijn contracten met daarin prijsafspraken en afnamegaranties niet gebruikelijk zijn. Alleen voor Fair Trade gecertificeerde telers staat vast dat deze een eerlijke prijs krijgen.

Over de milieubelasting van de mangoteelt is meer bekend. In vergelijking met bijvoorbeeld de bananenteelt is de mangoteelt een stuk duurzamer te noemen: er worden minder bestrijdingsmiddelen gebruikt en er is minder afval. Mango's komen van ver maar worden hoofdzakelijk over zee vervoerd (de minst milieubelastende vervoersvorm) en niet of nauwelijks meer met het vliegtuig (de meest milieubelastende vervoersvorm). Uit het onderzoek komt naar voren dat irrigatie van mangoplantages tenminste in sommige mangoproducerende landen een kritische kwestie is. Mango's worden geteeld in gebieden waar water soms schaars is. Het gebruik van grondwater voor irrigatie kan direct concurreren met het gebruik hiervan als drinkwater of als irrigatie voor teelt voor de lokale voedselvoorziening. Van de in dit onderzoek besproken certificeringssystemen is er geen één die irrigatie uit duurzame bronnen vereist. Geen enkele ondervraagde aanbieder van mango's in Nederland geeft bovendien aan dat dit een aanvullende eis is. EUREPGAP stelt wel een risico-analyse van nieuw in gebruik te nemen percelen voor mangoproduktie verplicht. Hierbij wordt onder meer gekeken of het gebruik van grondwater niet ten koste gaat van het milieu en andere gebruikers. Het is echter onduidelijk of dit daadwerkelijk leidt tot irrigatie met duurzame bronnen. De biologische mangoteelt is duidelijk het milieuvriendelijkst. EUREPGAP bepaalt bijvoorbeeld wel dat er zo min mogelijk bestrijdingsmiddelen moeten worden gebruikt maar stelt dit niet verplicht. Van de geënquêteerde aanbieders bieden alleen de Natuurvoedingswinkel, AH en Plus (regelmatig) biologische mango's aan.

Alle aanbieders die voor dit onderzoek zijn aangeschreven hebben een ingevulde vragenlijst teruggestuurd, waarbij de antwoorden in meer of mindere mate waren onderbouwd met documentatie. Wel was het zo dat een aantal supermarkten (in eerste instantie) de vragen over 'arbeidsomstandigheden' en 'sociaal economische aspecten' niet wilden beantwoorden. Dit bevestigt nog eens dat bedrijven niet zondermeer bereid zijn om antwoord te geven op bepaalde vragen over het MVO-beleid en houdt hiermee het pleidooi voor 'De Wet Openbaarheid van productie en Ketens (WOK)' actueel.

Wat betreft traceerbaarheid is de mangoketen nog ontransparant. Uit dit onderzoek kwam naar voren dat slecht vier van de tien steekproefmango's konden worden getraceerd tot aan de teler. De Consumentenbond vindt traceerbaarheid een belangrijk punt, omdat het een

basisvoorwaarde is om de keten goed aan te kunnen sturen en maatregelen te kunnen nemen in het geval van een voedselveiligheids crisis.

Twee van de onderzochte aanbieders/types mango kunnen als voorloper worden geclassificeerd, namelijk de biologische Max Havelaar mango van Albert Heijn en de biologische mango van Albert Heijn. De overige aanbieders/types (Albert Heijn, eetrijp; Albert Heijn, regulier; C1000, regulier; Dirk vd Broek ed, reguliere; Jumbo, regulier; Natuurvoedingswinkels, biologische; Plus, regulier en Super de Boer, regulier) vallen in de categorie 'middenmoter'.

2. Inleiding

De Consumentenbond wil naast aandacht voor kwaliteit en prijs ook aandacht schenken aan de wijze waarop producten en diensten tot stand komen. De term maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) wordt gebruikt om aan te geven hoe een bedrijf omgaat met haar maatschappelijke verantwoordelijkheid. Bij MVO kan worden gedacht aan de milieueffecten die kunnen ontstaan bij de productie of de omstandigheden waarin werknemers hun werk uitvoeren. MVO betreft niet alleen de bedrijfsvoering binnen de eigen poorten van de onderneming, maar het gaat ook om de wijze waarop een bedrijf omgaat met milieu en sociale aspecten in de productieketen. De Consumentenbond streeft ernaar de consument van betrouwbare en verifieerbare informatie te voorzien zodat hij kan kiezen voor een meer duurzaam product en zo een bijdrage kan leveren aan het realiseren van een duurzame samenleving.

Met dit onderzoek wordt beoogt in kaart te brengen hoe in de handel in verse mango's wordt omgegaan met thema's die verband houden met maatschappelijk verantwoord ondernemen. In dit rapport zal antwoord worden gegeven op de volgende onderzoeksvragen:

- Wat zijn de belangrijkste aanbieders van vers tropisch fruit op de Nederlandse markt?
- Welke tropische vruchten worden vers het meest verkocht in Nederland?
- Wat zijn de belangrijkste thema's in het kader van maatschappelijk verantwoord ondernemen die spelen in de handel in verse mango's?
- Welke specifieke MVO initiatieven en gedragscodes zijn er voor de mangoketen?
- Welke verschillen bestaan er tussen aanbieders van verse mango's ten aanzien van de benoemde MVO thema's?

Tegelijkertijd met dit onderzoek zal er een onderzoek naar het voorkomen van residuen van bestrijdingsmiddelen op mango's en een onderzoek naar de smaak kwaliteit van tropisch fruit (mango, kiwi, ananas en avocado) worden gepubliceerd in de Consumentengids van april 2005.

Dit rapport is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op de opzet van dit onderzoek: het onderzoek 'wat en hoe'. In hoofdstuk 4,5 en 6 wordt achtereenvolgens ingegaan op 'mango's een introductie', 'MVO en kritische kwesties in de mangoketen' en 'MVO initiatieven, codes, wetgeving en verdragen'. In hoofdstuk 7 wordt het MVO-beleid ten aanzien van mango's van de onderzochte aanbieders besproken en tot slot volgen in hoofdstuk 8 de conclusies.

3. Het onderzoek: wat en hoe?

3.1 Selectie soort tropisch fruit

Voor dit onderzoek is een uitgebreide marktverkenning gedaan. Hiervoor zijn verschillende supermarktketens, natuurvoedingswinkels, markten en groentewinkels bezocht. Van elk bezocht verkooppunt werd het assortiment tropisch fruit genoteerd (soort vrucht en eventueel het merk; bananen zijn niet meegenomen in deze marktverkenning).

Uit de marktverkenning kwam naar voren dat het vaak niet met zekerheid te zeggen is wat de herkomst en het merk is, omdat de informatie op niet-originele kistjes en op het schap¹ vaak onbetrouwbaar is (zeker op de markt). Alleen stickers op het fruit en kaartjes aan het fruit geven 100% zekerheid over het merk en de herkomst.

De meest verkochte vruchten op basis van deze marktverkenning waren:

1. Ananas/kiwi
2. Mango
3. Avocado
4. Passievrucht

Verder kwam uit literatuurstudie (zie hoofdstuk 4.4) naar voren dat er geen cijfers over het marktaandeel van verschillende soorten tropisch fruit worden bijgehouden. Om hier toch een indicatie van te krijgen, hebben we het verschil uitgerekend tussen de import en export van tropisch fruit. Hieruit bleek dat, als je kijkt naar het volume, de mango op de banaan na de populairste tropische vrucht in Nederland is. Enige terughoudendheid is hierbij echter wel geboden, omdat de cijfers over de import en export uiteenlopen. Maar niettemin mag geconcludeerd worden dat de mango een populaire verse fruitsoort is in Nederland.

Op grond van deze gegevens uit de literatuur en onze marktverkenning is besloten om voor het onderzoek naar maatschappelijk verantwoord ondernemen in te gaan op mango's omdat zij:

- na banaan de populairste tropische vrucht zijn (en in april 2004 is al gepubliceerd over MVO&bananen)
- veelal merkloos in de winkels liggen, waardoor het interessant is om te achterhalen hoe de mangoketen in elkaar steekt
- ook in biologische en Max Havelaar varianten te koop zijn
- uit landen komen waar meer misstanden te verwachten zijn dan in de landen van herkomst van bijvoorbeeld kiwi's
- ingekocht en verkocht worden door andere ondernemingen dan Chiquita en Fyffes, die al voor de bananenpublicatie onderzocht zijn.

¹ Op het schap staat eigenlijk nooit het merk, maar wel het land van herkomst vermeld.

3.2 Selectie aanbieders en 'type' mango

Omdat mango's veelal merkloos in de winkel liggen, is gekozen om de resultaten per aanbieder te presenteren. Als aanbieders zijn de grootste supermarktketens die mango's verkopen en natuurvoedingswinkels geselecteerd. Groenteboeren en markten zijn niet in de selectie opgenomen omdat zij niet centraal georganiseerd zijn, waardoor gemeenschappelijk beleid ontbreekt en resultaten van enkele groenteboeren niet door te trekken zijn naar groenteboeren in het algemeen (hetzelfde geldt voor de markt).

Vervolgens is van elke aanbieder nagegaan welke 'typen' mango ze verkopen. In de onderstaande tabel (tabel 1) staat een overzicht van de bedrijven die in dit onderzoek zijn meegenomen. Daarbij is eveneens vermeld voor welke winkelformule de bedrijven zijn aangeschreven en welk(e) type(n) mango van de betreffende winkelketen voor dit onderzoek zijn geselecteerd.

Tabel 1. Bedrijven en 'type' mango in het onderzoek

Bedrijf	Winkelformule	Type mango
Albert Heijn B.V.	Albert Heijn	regulier
		eetrijp (voorverpakt)
		biologisch (voorverpakt)
		max havelaar (voorverpakt)
Schuitema N.V.	C 1000	regulier
Laurus N.V.	Super de Boer	regulier
Jumbo Supermarkten	Jumbo	regulier
Plus Retail	Plus	regulier
D. v.d. Broek Bedrijven B.V.	Dirk v.d. Broek, Bas vd Heijden en Digros	regulier
Natuurvoedings Winkel Organisatie (NWO)	Natuurwinkel/Gimsel/Groene Winkel	biologisch

3.3 Methode van onderzoek

Het onderzoek naar maatschappelijk verantwoord ondernemen in de mangoketen bestond uit twee delen: een inventarisatie van MVO-kwesties, -initiatieven en -normen in de mangosector en een enquête naar MVO-beleid ten aanzien van mango's onder de aanbieders genoemd in tabel 1.

De inventarisatie van MVO-kwesties, -initiatieven en -normen in de mangosector is gebaseerd op interviews met deskundigen uit de mangoketen, waaronder importeurs en branchevertegenwoordigers, en op gegevens uit publiek toegankelijke bronnen, zoals publicaties in de media en op het internet. Dit onderzoek is in opdracht van de Consumentenbond uitgevoerd door het onderzoeksbureau SOMO (Stichting Onderzoek Multinationale Ondernemingen).

SOMO hanteert bij zijn onderzoek een definitie van MVO die ondersteund wordt door een groot aantal maatschappelijke organisaties, waaronder de Consumentenbond. Het gaat hier om de invulling van het begrip MVO die uitvoerig beschreven staat in het Referentiekader van

het Nederlandse MVO Platform². Het Referentiekader is een inventarisatie van normen, afspraken en operationele aspecten die bij MVO in internationaal verband een rol spelen. Deze MVO normen hebben betrekking op thema's als mensenrechten, arbeid, milieu, consumentenbescherming, gezondheid en de bestrijding van corruptie.

Op basis van de geïnventariseerde MVO-kwesties in de mangoketen is een vragenlijst opgesteld. De Consumentenbond heeft de vragenlijst naar de bedrijven gestuurd. De aspecten die in de vragenlijst aan bod kwamen zijn:

- herkomst/traceerbaarheid
- milieu
- bestrijdingsmiddelen
- arbeidsomstandigheden
- sociaal economische aspecten
- certificering
- assortiment

Bij een aantal vragen in de vragenlijst vroegen we de bedrijven documentatie in te sturen, zodat we de antwoorden konden verifiëren.

Aan de hand van de ingevulde vragenlijsten heeft de Consumentenbond per aanbieder en 'type' mango een samenvatting opgesteld. Vervolgens kregen de bedrijven de gelegenheid om de samenvatting op juistheid te controleren en te corrigeren/aan te vullen.

Hoofdstuk 7, waarin het beleid van de onderzochte aanbieders wordt besproken is gebaseerd op de antwoorden van deze aanbieders op de vragenlijst. Daarnaast heeft SOMO in haar internationale netwerk van maatschappelijke organisaties in onder meer productielanden navraag gedaan naar relevante informatie over de keten en over de onderzochte bedrijven in relatie met de keten.

² "MVO is een proces waarmee een bedrijf verantwoordelijkheid neemt voor de consequenties van haar handelen op sociaal, ecologisch en economisch gebied in de hele keten en daarover verantwoording aflegt en de dialoog aangaat met belanghebbenden daarover." Cf. MVO Platform. MVO Referentiekader. Amsterdam, 2002. p. 3.

4. Mango's: een introductie

4.1 *Mango's*

Mango's zijn cilinder- of leervormige tropische vruchten die aan permanent groene bomen groeien die wel 10 tot 40 meter hoog en 100 jaar oud kunnen worden. Er zijn duizenden verschillende soorten mango's. Rijpe mango's kunnen verschillende kleuren hebben zoals groen, geel, paars en rood en kunnen zo klein zijn als een pruim of zo groot als een meloen. De in westerse landen verkochte mango's zijn over het algemeen middelgroot en wegen van 200 tot 800 gram. Deze zijn er voornamelijk in slechts vier soorten Kent, Keitt, Haden en Tommy Atkins. Kent en Keitt zijn de populairste soorten want het vruchtvlees is niet of bijna niet vezelachtig en dat vinden (westerse) consumenten prettig. De schil van Keitt mango's is groen (ook als de vrucht rijp is), die van Kent mango's daarentegen is geel-oranje met een vage donker rode gloed. Het vruchtvlees van beide soorten is goud-geel. Tommy Atkins mango's hebben een vrij dikke, rood-oranjeachtige of rozeachtige gele schil en hebben een beetje vezelachtig vruchtvlees. Haden is wat ronder dan de overige drie en heeft als de vrucht rijp is een groene tot geel oranje schil. De mango (*Mangifera indica* L.) is lid van de Anacardiaceae familie waartoe ook de cashew en pistache behoren.

4.2 *Mangoteelt*

Mango's worden verbouwd in landen met aride (droge) of semi-aride tropische klimaten. Mangobomen groeien in laag gelegen gebieden tot 1000 meter hoogte. Hoewel de bomen het best groeien op een losse, enigszins schrale bodem kunnen ze op verschillende soorten bodems staan zolang de irrigatie maar goed is. Mangobomen zijn vrij goed bestand tegen droogte, voor goed rijpe vruchten is zelfs een droogteseizoen van 3 maanden nodig. De maanden waarin de verschillende soorten mango's geoogst kunnen worden varieert. Door verschillende soorten te verbouwen kan het seizoen per land en regio aanzienlijk opgerekt worden. En omdat mango's in een groot aantal landen op verschillende continenten verbouwd worden kunnen er, wereldwijd, het hele jaar door mango geoogst, verhandeld en gegeten worden.

4.3 *Mangohandel wereldwijd*

In tropische landen vormen mango's een belangrijke bron van voedsel. In het Westen was de mango echter tot de jaren zestig nog bij weinig mensen bekend en was er bijna geen internationale handel in mango's. Sindsdien heeft de mangohandel echter een hoge vlucht genomen. Wereldwijd is de mango inmiddels, op de banaan en ananas na, de meest verhandelde exotische tropische vrucht in zowel volume als prijs. De wereldhandel in mango's zal naar verwachting sterk groeien.

De belangrijkste productieregio is Azië waar circa driekwart van de mondiale productie, 25,6 miljoen ton (FAO, 2003), wordt verbouwd. Met tien miljoen ton in 2003 is India verreweg de grootste mangoproducent ter wereld. Na India zijn in afnemende belangrijkheid, China, Thailand, Mexico en Pakistan de belangrijkste producenten. Slechts een fractie van wat er in India aan mango's wordt verbouwd wordt echter geëxporteerd. Bijna alles (98,3 procent) wordt door de Indiërs zelf geconsumeerd. De wereldwijd belangrijkste mango-exporterende landen

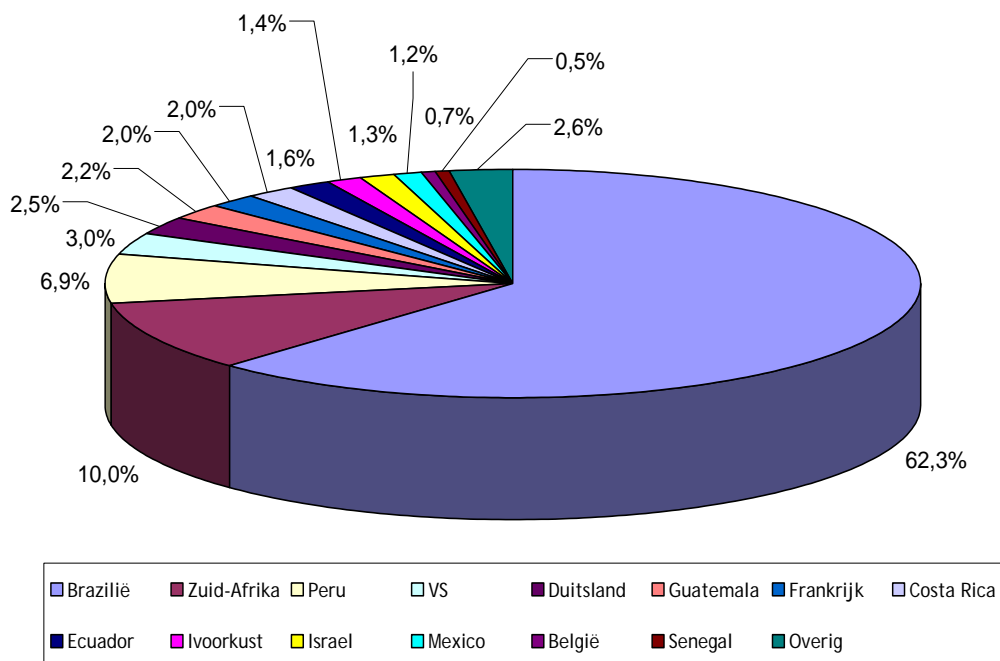
in volume in 2003 waren: Mexico met 216 duizend ton, India met 179 duizend ton en Brazilië met 138 duizend ton (FAO, 2003).

4.4 *Mangohandel in Nederland*

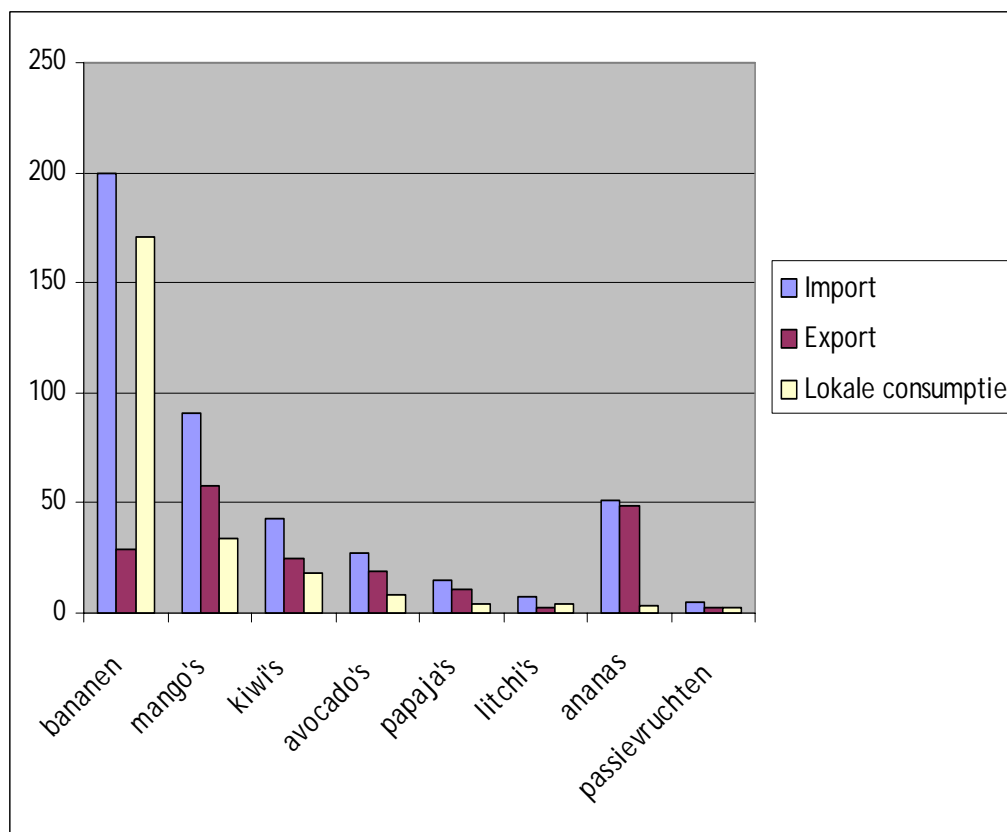
Nederland is veruit de belangrijkste importeur van verse mango's in Europa. In 2003 werd er ongeveer 91 duizend ton mango's in Nederland geïmporteerd. Bijna tweederde hiervan, 58 duizend ton, werd weer gereëxporteerd naar andere Europese landen en met name (bijna de helft) naar Duitsland. Iets meer dan een derde wordt dus in Nederland zelf geconsumeerd. Bijna tweederde van alle Nederlandse import komt uit Brazilië. Andere belangrijke mango-exporterende landen voor Nederland zijn Zuid-Afrika en Peru (zie figuur 1). Er worden geen aparte statistieken bijgehouden voor de handel in mangosap en puree in Nederland.

Als het gaat over exotisch fruit dan werden er in Nederland in 2003 alleen meer bananen ingevoerd (zie figuur 2). De waarde van de import aan bananen en mango's ligt echter dicht bij elkaar, die was namelijk in 2003 respectievelijk 107 en 99 miljoen euro. Mango's worden door handelaren niet meer als exotisch fruit beschouwd maar zijn bulk geworden of zitten hier dicht tegen aan. Supermarkten vormen in Nederland het belangrijkste verkoopkanaal voor mango's. In Nederland werd in 2002 53 procent van de mango's in de supermarkt gekocht, 29 procent op de markt en 13 procent in de groentewinkel.

Cijfers over het marktaandeel van verschillende soorten tropisch fruit worden niet bijgehouden, maar om hier een indicatie van te krijgen hebben we het verschil uitgerekend tussen de import en export van tropisch fruit (zie figuur 2). Hieruit blijkt dat, als je kijkt naar het volume, de mango op de banaan na de populairste tropische vrucht in Nederland is. Enige terughoudendheid is hierbij echter geboden. Zo lopen de cijfers over de import en export van EURO- en FAOstat sterk uiteen met die van het CBS die 20.000 ton lager zijn. Ook een voor dit onderzoek geïnterviewde deskundige twijfelt aan de hoeveelheid mango's die in Nederland geconsumeerd worden. Dit zou op basis van de eerstgenoemde cijfers circa twee kilo per hoofd van de bevolking zijn. Uitgaande van een mango van 500 gram, zou dit vier verse mango's per persoon per jaar betekenen. Niettemin mag geconcludeerd worden dat de mango een populaire verse fruitsoort is in Nederland.

Figuur 1: de 15 belangrijkste herkomstlanden (export/productie) naar gewicht van mango's, guaves en magistans voor de Nederlandse import (Eurostat, 2003, bewerking SOMO)

Figuur 2: in- en uitvoer van exotische tropische vruchten en het verschil hiertussen (lokale consumptie) in Nederland in 2003 in miljoenen kilo's (Eurostat, 2003, bewerking SOMO)

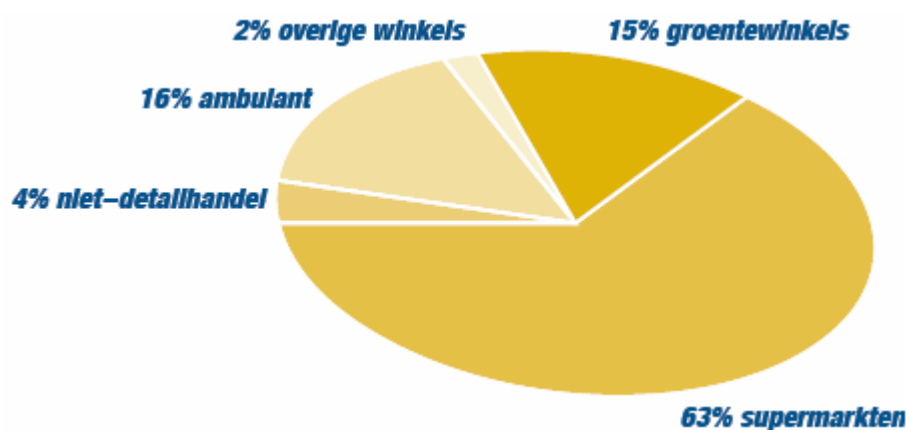
4.5 Mangoketens

De mangoketen kan kort zijn, één teler-exporteur die direct verkoopt aan een distributeur die weer aan een supermarkt levert. Maar de keten kan ook uit wel zes of zeven schakels bestaan (producent, distributeur, exporteur, importeur, distributeur, supermarkt).

Zowel kleine als grote mangotelers zijn actief op de exportgerichte markt. Grote mangotelers exporteren meestal zelf hun mango's. Er zijn echter ook grote exporteurs die louter mango's inkopen en verscheppen. Kleine mangotelers zijn voor hun afzet meestal afhankelijk van deze exporteurs en/of tussenhandelaren. Mango's worden hoofdzakelijk over zee vervoerd, maar soms ook door de lucht. In vergelijking met bijvoorbeeld bananen worden mango's minder vaak onder merknaam verkocht.

Export-mango's worden geoogst als de vrucht nog onrijp is. Net als bij (veel) ander fruit gaat het rijpingsproces bij mango's nadat ze geplukt zijn namelijk gewoon door. Bij exporteurs en tijdens transport worden mango's dan ook gekoeld bewaard om dit proces te vertragen. Mango's worden voordat ze in de schappen liggen bewaard en/of afgerijpt in de koelcellen van fruitimporteurs. Er zijn 70 tot 80 importeurs van AGF in Nederland waarvan er vijf à zes echte specialisten zijn in import van exoten zoals Bakker Barendrecht, Bud Holland, Hispafruit, FTK en Hagé. De rest doet tropisch fruit zoals mango's er een beetje bij.

In de Nederlandse levensmiddelenmarkt is sprake van grote concentraties. In Nederland verdelen vier grote supermarktketens, Albert Heijn, Super Unie, Laurus en Schuitema de levensmiddelenmarkt. AH had in 2003 26,7 procent van de markt in handen, Super Unie 25,9 procent, Laurus 17,2 procent en Schuitema 15,6 procent. Ahold de moedermaatschappij van Albert Heijn heeft echter een belang van meer dan 73,2 procent in Schuitema, het bedrijf achter de C1000 supermarkten. De enkele supermarkten die de markt verdelen hebben juist door deze concentratie veel (inkoop)macht. Zij kunnen hierdoor bijvoorbeeld productievoorwaarden en inkoopprijs via de toeleveranciers beïnvloeden of bepalen. Supermarkten hebben circa 63 procent van de handel in vers fruit in handen (zie figuur 3) en zijn zoals eerder vermeld het belangrijkste ver- en inkoopkanaal voor mango's.

Figuur 3: Marktaandelen in vers fruit van verschillende soorten winkels in 2003 (HBD, Groentezaken 2004)

5. MVO en kritische kwesties in de mangoketen

SOMO heeft nauwelijks onderzoek kunnen vinden dat specifiek duurzaamheidsknelpunten in de mangoketen inventariseert. Wel is er onderzoek gedaan naar bijvoorbeeld teelt en naooogstbehandelingen van mango's, maar dan vanuit een perspectief van productieverhoging of bevordering van de handel. In dit soort onderzoek is geen of weinig aandacht voor sociale, sociaal-economische en milieu aspecten van de mangoteelt en handel. De kritische kwesties die in dit hoofdstuk worden beschreven zijn dan ook in sommige gevallen de duurzaamheidsknelpunten van de exportgerichte landbouw in ontwikkelingslanden waarvan verwacht wordt dat deze van toepassing zijn op de mangoketen.

5.1 Milieu

5.1.1 Biodiversiteit

Exportgerichte landbouw in ontwikkelingslanden gaat meestal ten koste van de biodiversiteit. Zo wordt Indonesisch oerwoud gekapt voor palmolieplantages en Braziliaans oerwoud voor veeteelt en (later) soja-plantages. Volgens één importeur zou er ook voor mangoteelt in Brazilië bossen worden gekapt. SOMO heeft echter geen andere bronnen gevonden waar uit blijkt dat biodiversiteit verdwijnt als gevolg van (uitbreidende) mangoteelten. Maar ook niet dat dit niet het geval is. Het is met andere woorden onduidelijk of waardevolle natuur moet wijken voor mangoplantages.

5.1.2 Voedselkilometers

De mango's die in het Noorden/Westen worden geconsumeerd, worden meestal in Latijns-Amerikaanse of Afrikaanse landen geteeld. Door het gebruik van fossiele brandstoffen, de emissie van broeikasgassen en het lekken van koelvloeistof op schepen, belast het vervoer van mango's vanuit deze landen het milieu. De milieudruk is hierbij onder meer afhankelijk van de afstand. Dus hoe verder de landen waar de mango's vandaan komen, hoe slechter dit is voor het milieu. Mango's worden meestal over zee vervoerd. Vanuit Zuid-Afrika (Kaapstad) is een mango 11402 kilometer (ruim 21 dagen) onderweg, vanuit Brazilië (Rio Janeiro) 9700 kilometer (ruim 18 dagen) en vanuit Senegal (Dakar) 4777 kilometer (bijna 9 dagen). Maar het feit of mango's per boot of per vliegtuig worden vervoerd, maakt een nog veel groter verschil. Een kilometer door de lucht kost circa 100 keer meer energie dan over zee. Mango's worden meestal via zee aangevoerd naar Nederland.

5.1.3 Bestrijdingsmiddelen

Wereldwijd hebben mangotelers problemen met ziektes en plaagdieren zoals anthracnose, meeldauw, fruitvliegjes en snuit- en boorkevers. Ter bestrijding hiervan worden tijdens de teelt en na de oogst chemische middelen gebruikt. Deze bestrijdingsmiddelen belasten het milieu bij productie en gebruik. Volgens deskundigen worden er in de mangoteelt echter relatief weinig bestrijdingsmiddelen gebruikt. Eén van de redenen hiervoor is dat mango's in relatief droge klimaten groeien waardoor kans op schimmelvorming klein of minder groot is. Toch blijkt uit onderzoek van de Keuringsdienst van Waren (KVV) uit 2003 dat van de 42 onderzochte mangomonsters er 26 sporen van bestrijdingsmiddelen bevatten. Bij vijf hiervan

werd de residuenorm (MRL) voor mango's overschreden. Uit metingen van de KVV van 2000 tot 2002 blijkt echter dat mango's, in vergelijking met andere geteste fruitsoorten, relatief weinig bestrijdingsmiddelresten bevatten.

5.1.4 Kunstmest

Kunstmest wordt gebruikt bij de mangoteelt om de productie van mangobomen te verhogen, maar ook om de oogst van de vruchten te kunnen controleren. Bij dit laatste wordt de bloei van mangobomen vervroegd door het toedienen van meststoffen. Het gebruik van kunstmest belast het milieu indien te hoge concentraties worden toegediend. Er zijn echter geen aanwijzingen gevonden dat dit in de mangoteelt gebeurt.

5.1.5 Doorstraling

Voor de behandeling met ioniserende straling kan radioactief materiaal gebruikt worden. Als dit materiaal per ongeluk in het milieu terecht komt kan dit milieubelastend zijn. Ook de gezondheid van werknemers kan bij dergelijke ongelukken gevaar lopen. Mango's die worden geëxporteerd naar Nederland mogen niet bestraald worden. Om deze reden en omdat aan bestraling van mango's kosten zijn verbonden, zijn de mango's op de Nederlandse markt waarschijnlijk niet bestraald. Maar in landen zoals de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk geldt dit verbod niet.

5.1.6 Grondwatergebruik

In de landbouw is verzilting als gevolg van onder meer een dalend grondwaterpeil een groot probleem. Het grondwaterpeil kan dalen als gevolg van intensief gebruik ervan door de landbouw. Dit kan bovendien leiden tot drinkwatertekorten. Mango's worden vaak in aride (droge) of semi-aride tropische gebieden geteeld waar water schaars kan zijn. In landen zoals Senegal en Ivoorkust kan irrigatie van mangoplantages direct concurreren met de drinkwatervoorziening van omwonenden. In Senegal is dalend grondwaterpeil als gevolg van irrigatie van mangoplantages in de omgeving van Dakar in toenemende mate een probleem. In tegenstelling tot de productie voor de lokale markt wordt er voor de exportgerichte productie in dit land vaak gebruik gemaakt van irrigatiesystemen. Met een dalend grondwaterpeil zien deze producenten zich dan geplaagd voor de keuze of verhuizen of duur leidingwater gebruiken. Grondwatergebruik voor mangoplantages is dan ook tenminste in sommige mango-productielanden een belangrijke MVO-kwestie. Tenminste in bepaalde gebieden in Brazilië is de irrigatie echter goed geregeld. Hier wordt geen grondwater maar rivierwater of regenwater gebruikt.

5.1.7 Gentechnologie

Er wordt druk genetisch gesleuteld aan mango's om ze bijvoorbeeld (na het oogsten) langer houdbaar te maken. Voornamelijk worden er alleen nog met gangbare middelen aangepaste rassen verbouwd. Er zijn dan ook geen gentechnologische mango's op de (Nederlandse) markt.

5.1.8 Vervuiling en afval

Uit de bananenindustrie is het afvalprobleem bekend: plastic om de bananen te beschermen en/of te laten groeien, afval van bananen die zijn afgekeurd, uit productie genomen planten etc. Bij mango's speelt het probleem met verpakkingsafval waarschijnlijk niet of hierover is nog niets bekend. Wel wordt er door deskundigen op gewezen dat er in de mangoketen onder meer door relatieve onervarenheid en ontbrekende financiële middelen nog veel mango's verloren gaan. Omdat mango's kwetsbare vruchten zijn moet er in het traject van teler naar consument zorgvuldig mee omgegaan worden. Zo zijn rijpe mango's slechts één tot twee weken houdbaar. Ze moeten dan ook gekoeld worden bewaard op circa 13 graden. Bewaring op lagere temperaturen kan tot beschadigingen leiden. Te warm bewaarde mango's rijpen weer te snel. Ook zijn mango's gevoelig voor butsen en/of deuken. In Pakistan, een belangrijke mango producerend en exporterend land, ging in 2001 nog 10 tot 40 procent van de oogst verloren door problemen met de kwaliteit van het fruit en/of van fruitvliegjes op de vruchten. Ook als gevolg van overproductie gaan er soms grote hoeveelheden mango's verloren. Er zijn dan in een bepaalde periode te veel mango's op de markt waardoor het fruit niets of weinig waard meer is. Soms worden partijen mango's echter ook bij aankomst in Nederland afgekeurd omdat ze niet voldoen aan de kwaliteitseisen van supermarkten.

5.2 Sociaal

5.2.1 Mensenrechtenschendingen

Er is sprake van mensenrechtenschendingen in voor de Nederlandse markt relevante mangoproducerende landen zoals Peru, Colombia, Guatemala en Ivoorkust. Het gaat hierbij meestal om gewelddadige conflicten en schendingen van mensenrechten door regimes of groepen. In Ivoorkust woedt bijvoorbeeld een burgeroorlog. Om veiligheidsredenen is de Nederlandse ambassade in het land gesloten en wordt alle Nederlanders aangeraden het land te verlaten (5 januari 2005). Er is sprake van ernstige mensenrechtenschendingen in Ivoorkust: veiligheidstroepen moorden en pikken mensen willekeurig op, er zijn aan de regering verbonden doodseskaders actief, mensen verdwijnen en kinderen worden gedwongen te werken onder soms gevaarlijke omstandigheden op cacaoplantages. Er is echter niets gevonden over aan de mangoteelt gelieerde mensenrechtenschendingen in dit land of in een van de andere genoemde landen. De handel in mango's met landen waar de mensenrechten ernstig geschonden worden roept echter vragen op. In het geval van Ivoorkust zien organisaties als UNICEF echter niets in een boycot. Miljoenen mensen in Ivoorkust zijn namelijk voor hun inkomsten echter afhankelijk van de cacaoproductie. Een boycot van cacao zou het bestaan van deze mensen bedreigen en arbeidsomstandigheden zouden (verder) kunnen verslechteren.

5.2.2 Kinderarbeid

In Burkina Fasso is het gebruikelijk dat jonge kinderen meehelpen op de mangoplantage van de ouders. Het gaat hier om kleine werkzaamheden die door een team van SASA (zie hoofdstuk 6.1.11) dat mangoplantages in dat land bezocht, werden beschouwd als acceptabel. De ILO minimumleeftijdconventie (C138) verbiedt alle vormen van commerciële arbeid voor kinderen jonger dan 14 jaar. Kinderen mogen volgens dezelfde conventie echter wel

werkzaam zijn in familieverband of kleinschalige landbouw voor lokale consumptie. Dit zolang het werk niet gevaarlijk is en de kinderen niet van school houdt. In veel minder ontwikkelde landen is het gebruikelijk dat kinderen meehelpen of “voltijds” werken in de landbouw. Naast Burkina Faso is er ook in andere mango-exporterende landen zoals Brazilië, Guatemala, Ivoorkust, Ecuador, Peru, Costa Rica, Colombia en Senegal sprake van kinderarbeid in de landbouw. Het is niet bekend of er ook kinderen in de mangoteelt werken in deze landen. In Ivoorkust en Ecuador gaat het soms om de ergste vormen van kinderarbeid (gevaarlijk werk, lange werkdagen). Van Zuid-Afrika is bekend dat er ook kinderen in de mangoketen werken. Er zijn geen aanwijzingen gevonden dat er ook sprake is van ernstige vormen van kinderarbeid in de exportgerichte mangoteelt in al de genoemde landen. In een studie van de FAO komt naar voren dat jonge kinderen ongeschikt zouden zijn voor hulp bij de mango-oogst en verpakkingswerkzaamheden omdat er kratten van 50 kilo gesjouwd moeten worden. Maar, mede in het licht van de geconstateerde kinderarbeid in Zuid Afrika en Burkina Faso, lijkt het onwaarschijnlijk dat dit het enige zou zijn wat kinderen kunnen doen.

5.2.3 Dwangarbeid en slavernij

In Brazilië, Ivoorkust, en Senegal zijn gevallen bekend van illegale dwangarbeid en/of slavernij in de landbouw. In Ivoorkust gaat het daarbij bijvoorbeeld, zoals eerder vermeld, om kinderen die werken als slaven op cacaoplantages. Er zijn echter geen specifieke aanwijzingen gevonden dat er ook sprake is van dwangarbeid of slavernij in de exportgerichte mangoteelt in deze landen. In dit onderzoek is niet in alle mango-exporterende landen onderzocht of er sprake is van dwangarbeid in de landbouw. Alleen van de in deze paragraaf genoemde landen zijn dergelijke praktijken bekend.

5.2.4 Vrijheid van vakvereniging

Hoewel de wetgeving recht op vrije vakvereniging erkent, kunnen (land)arbeiders zich in Costa Rica in de praktijk niet vrij verenigen. Ook Braziliaanse wetgeving erkent het recht op vrije vakvereniging, maar met name in rurale gebieden stuiten degene die hiervan gebruik maken op grote weerstand bij werkgevers. Zo worden ze op zwarte lijsten gezet zodat ze moeilijk aan het werk komen of worden ze bedreigd. In Senegal geldt geen recht op vrije vereniging of vorming van vakbonden voor de gehele agrarische sector. Het recht op vrije vakvereniging is niet in alle mango-exporterende landen onderzocht. Alleen van de in deze paragraaf genoemde landen zijn problemen hiermee bekend.

5.2.5 Discriminatie en genderkwesties

In de praktijk hebben vrouwen in Burkina Faso geen recht om land te bezitten en/of direct geld verdienen met mangoteelt. Van Senegal en Zuid Afrika is eveneens bekend dat vrouwen er worden gediscrimineerd, ook in de landbouw. Er zijn geen specifieke gegevens gevonden over discriminatie in de mangoketen in deze twee landen. In de exportgerichte fruitteelt gelden vrouwen als aantrekkelijke werknemers. Ze zijn eerder aangewezen op dergelijk laagopgeleid en laag betaald werk omdat ze over het algemeen minder opleiding, land, en geld hebben dan mannen. Hun onderhandelingspositie wordt tegelijkertijd ondergraven omdat ze vaak wel belast zijn met de zorg voor kinderen. In de Zuid Afrikaanse fruitteelt bijvoorbeeld, zijn 69 procent van werknemers dan ook vrouwen. In de fruitteelt gaat het typisch om seizoensarbeid, hetgeen vaak minder gunstige arbeidsvoorwaarden biedt dan vast werk. Zo komen seizoensarbeiders typisch niet in aanmerking voor pensioen en doorbetaling bij ziekte

en zwangerschapverlof. Een onderzoek naar de mangoketen in Mexico uit 1999 van het Instituto Tecnológico de Veracruz komt op een hele ander verhouding: 63 procent mannen en 37 procent vrouwen. De vrouwen voeren meestal verpakkingshandelingen uit terwijl de mannen zich meer bezig houden met de oogst.

5.2.6 Leefbaar loon

Krijgen (seizoens)arbeiders die op mangoplantages werken een leefbaar loon? In Ivoorkust waar je van het minimumloon niet kan rondkomen met je gezin, geldt het recht op tenminste het minimumloon niet voor de agrarische sector. Ook het minimumloon in bijvoorbeeld Senegal is niet voldoende om van rond te komen. Er is echter geen onderzoek bekend naar lonen op mangoplantages. Het recht op een leefbaar loon is niet in alle mango-exporterende landen onderzocht. Alleen van de in deze paragraaf genoemde landen zijn problemen hiermee bekend.

5.2.7 Lange werktijden en slechte arbeidsomstandigheden

Uit bijvoorbeeld de bananenindustrie is bekend dat arbeidsomstandigheden in de vorm van accommodaties en gezondheidszorg op de plantages slecht kunnen zijn en dat er vaak lange dagen worden gemaakt. Er is geen onderzoek naar dergelijke aspecten van arbeidsomstandigheden op mangoplantages.

5.3 Sociaal/Economisch

5.3.1 Eerlijke handel

In de landbouw zijn gestaag afnemende prijzen voor producenten eerder regel dan uitzondering. En niet zelden liggen prijzen onder de kostprijs door bijvoorbeeld overproductie. Initiatieven, zoals Max Havelaar, willen producenten een eerlijke prijs betalen en er zijn inmiddels ook Fair Trade mango's op de markt. Het is niet duidelijk of er voor reguliere mango's prijzen betaald worden die een duurzame productie mogelijk maken. Dat wil zeggen prijzen waarmee de producent zich zelf en zijn familie kan onderhouden en waarvoor hij de loon/seizoensarbeiders fatsoenlijk kan betalen.

5.3.2 Handelsrelaties

Lange termijn contracten geven boeren en handelaren meer zekerheid zodat zij kunnen investeren in bijvoorbeeld betere bedrijfsvoering of beter gereedschap. Uit literatuur en uit interviews met deskundigen komt naar voren dat de groente en fruit en ook de mangohandel zich kenmerkt door een grote informaliteit: afspraken worden meestal mondeling gemaakt. De consequentie hiervan is echter dat telers zich niet kunnen beroepen op een contract als afnemers toegezegde afspraken niet nakomen. Uit onderzoek van Oxfam (Trading away our rights) bij fruittelers (geen mangotelers) in onder meer Zuid Afrika blijkt dat dit laatste geen zeldzaamheid is. Zo worden orders soms geannuleerd en wordt er te weinig of te laat betaald.

5.3.3 Uitsluiting kleine boeren

Normen als EUREPGAP (zie 6.1.2) zullen het voor kleine boeren moeilijker of zelfs onmogelijk maken om te kunnen produceren voor de export naar Europa. Maar ongeacht normen als EUREPAP is nu al vaak zo dat met name kapitaalintensieve grootschalige landbouw kan profiteren van toegenomen wereldhandel. Deze is namelijk beter in staat dan kleinschalige landbouw om te voldoen aan (kwaliteits)eisen van supermarkten, zoals alleen vruchten zonder plekjes, van een bepaalde grote, kleur en in bepaalde volumes.

5.3.4 Machtconcentraties

Als slechts weinig inkoopgroepen of exporteurs in een markt(segment) de lakens uitdelen kan dit leiden tot marktverstoringen, zoals grote marges voor de machtige afnemers en kleine voor onmachtige producenten en hoge prijzen en minder duurzame producten voor consumenten. Uit onderzoek van Oxfam blijkt dat de inkoopmacht van supermarkten zo groot geworden is dat het de arbeidsomstandigheden van miljoenen vrouwen en andere producenten in ontwikkelingslanden ernstig verslechtert. Omdat supermarkten de prijs bepalen worden producenten van bijvoorbeeld druiven en appels steeds meer onder druk gezet om onder de kostprijs te leveren. De werknemers op de boerderijen krijgen als gevolg hiervan steeds meer tijdelijke contracten en moeten bijvoorbeeld zelf voor beschermende kleding zorgen. Dit onderzoek gaat niet specifiek in op de machtconcentraties en de gevolgen hiervan in mangoteelt. Zover bekend is er ook geen ander onderzoek dat hierop ingaat. Het lijkt erop dat grofweg 45 procent van de mango's door de vier grote supermarkten in Nederland wordt verkocht³. Zo bezien is de concentratie in de verkoop van mango's aan Nederlandse consumenten iets minder groot dan die van vers fruit in het algemeen (ongeveer 53 procent)⁴. Omdat onderzoek hiernaar ontbreekt is niet duidelijk of de concentratie aan de aanbodzijde in de Nederlandse mangoketen, leidt tot verslechterde arbeidsomstandigheden op mangoplantages.

5.4 Gezondheid

5.4.1 Bestrijdingsmiddelenresiduen

Zoals eerder vermeld blijkt uit onderzoek van de Keuringsdienst van Waren uit 2003 dat van de 42 onderzochte mangomonsters er 26 sporen van bestrijdingsmiddelen bevatten. Bij vijf hiervan werd de residuenorm (MRL) voor mango's overschreden.

³ (Zie 4.4. en 4.5.) 53 procent van de Nederlanders kocht in 2002 zijn mango's in de supermarkt. Grofweg 85 procent van alle verkoop in supermarkt is in 2003 handen van vier grote supermarkten (AH, Super Unie, Laurus en Schuitema). Als we aannemen dat het marktaandeel van deze vier correspondeert met het aandeel van deze ketens in de mangoverkoop in alle supermarkten, is ongeveer (85 procent van 53) 45 procent van de Nederlandse mangohandel in handen van deze aanbieders.

⁴ (Zie 4.4. en 4.5.) 63 procent van de Nederlandse verkoop van vers fruit is in 2003 in handen van de supermarkten. Grofweg 85 procent van alle verkoop in supermarkt is in 2003 in handen van vier grote supermarkten (AH, Super Unie, Laurus en Schuitema). Als we aannemen dat het marktaandeel van deze vier correspondeert met het aandeel van deze ketens in de vers fruit verkoop in alle supermarkten, is ongeveer (85 procent van 63) 53 procent van de Nederlandse mangohandel in handen van deze aanbieders.

Uit ons eigen onderzoek naar het voorkomen van bestrijdingsmiddelenresiduen op mango's – dat gepubliceerd wordt in april 2004- kwam het volgende naar voren. Mango's kunnen –voor wat betreft het voorkomen van resten van bestrijdingsmiddelen- met een gerust hart gegeten worden. Op 37 van de 66 onderzochte mango's troffen we resten van bestrijdingsmiddelen aan; in 34 monsters troffen we hoeveelheden aan die onder de maximaal toegestane hoeveelheden lagen . Op drie mango's troffen we sporen van stoffen aan die gelijk waren aan de maximaal toegestane hoeveelheid.

5.4.2 Veilige en gezonde werkomgeving

Ondeskundig en/of onprofessioneel en/of onbeschermd gebruik van bestrijdingsmiddelen in de landbouw kan leiden tot gezondheidsproblemen. Er is echter geen onderzoek bekend waaruit dergelijke problemen zijn geconstateerd in de mangoketen.

5.5 *Betrokkenheid supermarkten bij MVO kwesties*

Er is gezocht in internationale databanken (o.a Lexis Nexis) en in (internationale) media naar betrokkenheid van (geselecteerde) Nederlandse supermarkten bij MVO kwesties in de mangoketen. Ook is in het netwerk van SOMO hier navraag naar gedaan. Hierbij is niets gevonden. Ook zijn er zover bekend geen campagnes van NGO's die zich specifiek richten op eventuele problemen in de mangoketen.

6. MVO initiatieven, codes, wetgeving en verdragen

6.1 MVO codes en initiatieven relevant voor de mangoketen

Er zijn geen specifieke MVO initiatieven en gedragscodes voor de mangoketen. Maar er zijn wel allerlei codes en initiatieven in de verse groente en fruit sector die van toepassing zijn op mango's. Deze codes richten zich met name op milieuaspecten zoals het gebruik van pesticiden en afvalverwerking in het productieproces. Er bestaan echter ook enkele codes in de agro-industrie ten aanzien van arbeidsrechten.

6.1.1 OESO-richtlijnen voor multinationale ondernemingen

De OESO-richtlijnen zijn aanbevelingen van overheden van de OESO-landen aan de multinationale ondernemingen van die landen voor hun wereldwijde activiteiten. De richtlijnen zijn in 2000 grondig herzien, waarbij met name de procedures rond de implementatie door overheden zijn verbeterd. De richtlijnen omvatten een breed scala van normen, van arbeid, mensenrechten, milieu, consumentenbescherming en corruptie. Ook het nemen van verantwoordelijkheid binnen de keten is opgenomen in de richtlijnen.

De belangrijkste aanbevelingen zijn:

Algemeen

Bij te dragen aan de economische, sociale en ecologische vooruitgang teneinde een duurzame ontwikkeling te bevorderen; de mensenrechten van degenen die gevolgen van de bedrijfsactiviteiten ondervinden te respecteren; de opbouw van lokale capaciteit te bevorderen door nauwe samenwerking met de plaatselijke gemeenschap; zakenrelaties, met inbegrip van leveranciers en onderaannemers, waar mogelijk te stimuleren gedragsregels toe te passen die verenigbaar zijn met de richtlijnen; onthouden van ongepaste inmenging in politieke aangelegenheden in het gastland. Met name het aspect van ketenverantwoordelijkheid is relevant in deze context. Ketenverantwoordelijkheid is echter wel zwak geformuleerd in de OESO Richtlijnen, er wordt alleen een aanbeveling gedaan richting toeleveranciers.

Informatieverstrekking

Regelmatig betrouwbare en relevante informatie over bedrijfsactiviteiten openbaar maken.

Arbeid

Hier worden de vier fundamentele arbeidsnormen genoemd. Het recht van werknemers te respecteren om zich te laten vertegenwoordigen, niet te discrimineren tussen werknemers en

bij te dragen tot de daadwerkelijke afschaffing van kinderarbeid en van elke vorm van gedwongen arbeid of dwangarbeid. Daarnaast bevat dit hoofdstuk een aantal belangrijke bepalingen ten aanzien van het werknemersbeleid, voornamelijk gebaseerd op de Tripartiete Beginselverklaring (training, klachtenprocedure, recht op tijdige informatie bij reorganisaties, geen dubbele standaarden)

Milieu

Rekening houden met de noodzaak het milieu, de volksgezondheid en de veiligheid te beschermen; een geschikt milieubeheersysteem in te voeren en in stand te houden en werknemers adequaat onderwijs en training te geven over milieu-, gezondheids- en veiligheidskwesties. Een belangrijk principe dat in dit hoofdstuk genoemd wordt is het voorzorgsbeginsel.

Bestrijding corruptie

Direct noch indirect, smeergeld of andere onrechtmatige voordelen aanbieden, toezeggen, geven of eisen teneinde opdrachten of andere ongeoorloofde voordelen te verwerven of te behouden.

Consumentenbelangen

Waarborgen dat de goederen en diensten die bedrijven leveren, voldoen aan alle overeengekomen of voorgeschreven normen ten aanzien van de gezondheid en veiligheid van de consumenten.

Wetenschap en technologie

Waar mogelijk in de bedrijfsvoering praktijken hanteren die de overdracht en snelle verspreiding van technologie en know-how mogelijk maken, rekening houdend met de bescherming van intellectuele eigendomsrechten.

Mededinging

Ondernemingen dienen zich te onthouden van het aangaan of uitvoeren van bepaalde concurrentiebeperkende afspraken.

Belastingen

Bijdragen aan de overheidsfinanciën van het gastland.

6.1.2 EUREPGAP Code

EUREPGAP is een in 1997 opgestart initiatief van Europese supermarkten die zich aangesloten hebben bij de “Euro-Retailer Produce Working Group (EUREP)”, met als doel een standaard en procedures te ontwikkelen voor een voedselveiligheidssysteem in de agrarische sector. Het

normatieve kader dat van toepassing is op de mango's is het "EUREPGAP protocol voor vers fruit en groenten."

De EUREPGAP-code bevat de volgende aspecten⁵:

- Traceerbaarheid
- Registratie
- Rassen en uitgangsmateriaal
- Perceelsgeschiedenis en beheer
- Bodem en substraatbeheer
- Bemesting
- Irrigatie/watergift
- Gewasbescherming
- Oogst
- Na-oogstbehandeling
- Afval-, en milieubeheer, recycling en hergebruik
- Gezondheid, veiligheid en welzijn van medewerkers
- Milieuaspecten

De EUREPGAP standaard is ontwikkeld voor grootschalige (Europese) bedrijven. Veel kleine boeren, met name in ontwikkelingslanden kunnen moeilijk aan de administratieve eisen voldoen die EUREPGAP verplicht stelt, en kunnen de kosten voor certificering niet opbrengen. Deze standaard vormt daarom voor kleine boeren in de mangoketen een probleem. Naast het probleem van de uitsluiting van kleine boeren zijn er een aantal punten van kritiek te noemen op de standaard vanuit MVO perspectief:

Arbeidsomstandigheden

In het EUREPGAP protocol wordt vermeld dat de arbeidsomstandigheden, zoals loon, arbeidszekerheid en vakbonden, bij telers moeten voldoen aan lokale wetgeving (punt 12f, #1). Er worden (dan ook) geen definities van de gebruikte termen gegeven noch wordt er gerefereerd naar ILO Conventies. Verbod op dwangarbeid en discriminatie ontbreken. Ook is er geen sprake van het recht op een leefbaar loon. Er gelden voor de inspecteurs geen opleidings- of trainingseisen met betrekking tot de controle op arbeidsomstandigheden maar wel op voedselveiligheid. De in EUREPGAP's "beheerspunten en interpretatie groenten en fruit" beschreven procedure controleert alleen of iemand van het management verantwoordelijkheid draagt voor het voldoen aan lokale wetgeving. Dit punt is een "minor must" wat betekent dat er in principe aan deze eis voorbij gegaan mag worden. Het algemeen reglement bepaalt namelijk dat er aan maximaal drie 'minor musts' voorbij gegaan mag worden. Omdat genoemde bepalingen met betrekking tot de arbeidsomstandigheden

⁵ EUREPGAP protocol voor vers fruit en groenten, Nederlandse versie, Officiële versie 2/Oktober 2001

geclusterd zijn in een “minor must” betekent dit in principe dat om het even hoeveel overtredingen van de lokale wetgeving bij de teler op dit punt uiterlijk tot één “minor must” kunnen leiden. Bovendien is, zoals vermeld in het vorige hoofdstuk, lokale wetgeving met betrekking tot de arbeidsomstandigheden lang niet altijd optimaal. Dit geldt ook voor de naleving en toezicht hierop.

Er zijn nog enige andere “minor musts” met betrekking tot arbeidsomstandigheden zoals een schoon toilet en goed bewoonbare huisvesting voor personeel. Een “major must” is beschermende kleding in overeenstemming met de instructie op het etiket van bestrijdingsmiddelen indien deze worden gebruikt. Een “major must” betekent dat hieraan niet voorbij gegaan mag worden en dat dit punt ook niet “niet van toepassing verklaard kan worden”. Dit laatste is bij sommige “minor must” namelijk wel mogelijk. Overigens geldt dit niet voor het zojuist besproken punt 12f #1.

Milieu

Bestrijdingsmiddelen

“Middelen die verboden zijn binnen de Europese Unie mogen niet worden gebruikt op producten bestemd voor verkoop in de EU.” Naast deze “major must” zijn er twee voor duurzaamheid relevante “minor musts” die bepalen dat er zo weinig mogelijk bestrijdingsmiddelen moeten worden gebruikt en dat niet chemische methoden de voorkeur hebben boven chemische. Er zijn kortom bepalingen voor producenten om bestrijdingsmiddelengebruik voor en na oogst te matigen. De uitwerking hiervan is echter weinig concreet. Wat is bijvoorbeeld zo weinig mogelijk en wanneer besluit je als inspecteur dan dat er ontoelaatbaar veel gebruikt is. De minimumeisen voor milieu voor Fair Trade zijn ook niet altijd heel concreet maar hierin wordt wel gestreefd naar biologische productie (en dus geen bestrijdingsmiddelen en kunstmest). Binnen EUREPGAP wordt er toch min of meer vanuit gegaan dat bestrijdingsmiddelen noodzakelijk zijn. Biologische mangotelers bewijzen dat dit niet zo is.

Kunstmest

Toepassing van mest moet zijn afgestemd op de behoefte van gewas en op behoud van bodemvruchtbaarheid (“minor must”). Als stikstof wordt toegediend dan mag de nationale of internationale norm hiervoor niet overschreden worden (“minor must”). Stikstof is een belangrijke component van (kunst)mest. Het zijn weinig concrete bepalingen om kunstmestgebruik te verminderen of aan banden te leggen.

Ontginning van land, bodemerosie en grondwatergebruik

Voor nieuw in gebruik te nemen productielocaties moet een risico-analyse uitgevoerd zijn, waarbij alle potentiële risico’s (voormalig gebruik, invloed van productie op naburige percelen en omgeving) worden meegenomen (major must). Indien de risico-inventarisatie een onbeheersbaar risico oplevert dat kritisch is voor gezondheid en/of milieu, dan mag de locatie niet gebruikt worden voor agrarische activiteiten. Hoewel deze verplichting gericht is op het voorkomen van voedselveiligheidsrisico’s, en zich met name richt op de kwaliteit van het perceel zelf, wordt in de risico-analyse ook het verwachte effect van het nieuwe perceel op omgeving meegenomen. Het gaat hierbij om de invloed van grondwatergebruik voor irrigatie

op andere gebruikers en flora en fauna. En eventuele nadelige gevolgen van erosie op en rondom het perceel. Het gaat hier echter om nieuw in gebruik te nemen percelen. Het perceel waar een mangoteler al lang mango's verbouwt zal dan ook niet aan deze eisen moeten voldoen. Bovendien wanneer is iets een "onbeheersbaar risico"? Dit lijkt voor meerdere interpretaties vatbaar. Er zijn verder geen andere verplichtingen met betrekking tot genoemde aspecten. Zo zijn er bijvoorbeeld geen eisen om te voorkomen dat waardevolle natuur moet wijken voor nieuwe landbouwproductielocaties.

Biodiversiteit

Er is een expliciete bepaling met betrekking tot de biodiversiteit opgenomen in de EUREPGAP richtlijnen: "het bevorderen van de biodiversiteit op het bedrijf moet een hoofddoelstelling zijn". Om dit aan te tonen heeft de producent een "gedocumenteerde natuurbeleidsverklaring" van het bedrijf of regio nodig ("minor must").

6.1.3 Biologische productie

IFOAM

De International Federation of Organic Agriculture Movements, opgericht in 1972, is een koepelorganisatie van ongeveer 750 lidorganisaties en instituten uit meer dan 100 landen. Doel van IFOAM is de wereldwijde adoptie van ecologische, sociale en economisch gezonde systemen gebaseerd op de principes van de biologische landbouw. In 1992 besloot de General Assembly van IFOAM om sociale aspecten op te nemen in haar 'Basic Standards' voor biologische landbouw. Sinds 1996 is een hoofdstuk over sociale rechtvaardigheid toegevoegd.

De Basic Standards van IFOAM omvatten de volgende artikelen:

1. The Principle Aims of Organic Production and Processing
2. Genetic Engineering
3. Crop Production and Animal Husbandry in General
4. Crop Production
5. Animal Husbandry
6. Aquaculture Production
7. Food Processing and Handling
8. Processing of Textiles
9. Forest Management
10. Labelling
11. Social Justice

In Europa is ook wetgeving voor biologische productie (zie 6.2.12).

6.1.4 Fair Trade standaarden

De Fair Trade Organisatie wil de eerlijke handel bevorderen. Door zelf te handelen in eerlijke producten en door voorlichting. De Fair Trade Organisatie koopt producten in zonder tussenhandel, bij ambachtslieden en boeren of bedrijven met een goed sociaal beleid in Afrika, Azië en Latijns-Amerika. Deze producten worden hier verkocht via de Wereldwinkels, supermarkten en de Fair Trade Shops. Max Havelaar is het van oorsprong Nederlandse keurmerk voor Fair Trade producten.

De Fair Trade Labeling Organisations International (FLO) is de internationale koepelorganisatie van nationale Fair Trade initiatieven. FLO stelt de Fair Trade Standard (ook voor Max Havelaar) vast en heeft zo'n 800.000 producenten gecertificeerd in meer dan 40 landen. Deze producenten mogen het keurmerk 'Fair Trade' gebruiken. FLO hanteert twee sets standaarden, één voor kleine boeren, georganiseerd in coöperaties of andere vormen van een democratische eigendomsstructuur, en één voor werknemers op plantages en in fabrieken.

De algemene standaard bevat de volgende hoofdstukken:

1. Sociale ontwikkeling
2. Economische ontwikkeling
3. Milieu ontwikkeling
4. Standaarden voor arbeidsomstandigheden

Op sociaal gebied gaat de Fair Trade standaard in een aantal opzichten verder dan de EUREPGAP standaard. In de eerste plaats is de standaard voor kleine boeren specifiek bedoeld om een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van kleine boeren en worden een aantal basisuitgangspunten ten aanzien van democratie, participatie en transparantie van de boerenorganisatie uiteengezet. Daarnaast worden in zowel de standaard voor kleine boeren als de standaard voor 'hired labour' gerefereerd aan de ILO Conventies op het gebied van discriminatie, dwang- en kinderarbeid, vakbondsvrijheid en recht op collectieve onderhandeling, veiligheid en gezondheid, en lonen. De producent moet lonen betalen die minimaal voldoen aan het wettelijk minimum of het regionale gemiddelde. Er wordt echter geen leefbaar loon vastgesteld. Deze norm is wel terug te vinden in bijvoorbeeld de SA 8000 standaard en de ETI Base Code (zie 6.1.5)

Naast de algemene standaard(en) zijn er additionele product-specifieke standaarden. De Fair Trade Standards for Fresh Fruit (except bananas) and Fresh Vegetables & Fair Trade Standards for Fresh Fruit for Hired Labour zijn van toepassing op mango's uit Equador, Peru, Mexico, Windward Islands, Burkina Faso, Senegal, Zuid Afrika, en Brazilië, en op biologische mango's uit Equador, Peru, Brazilië, Burkina Faso, Ghana en Zuid Afrika⁶. Hierin staan geen additionele

6 FairTrade standards for Fresh Fruit (except bananas) and Fresh Vegetables, Version November 2004.

eisen van sociale, economische en milieustandaarden, maar wel worden de Fair Trade minimum prijzen gespecificeerd.

6.1.5 SA 8000

SA 8000 is een wereldwijde multi-sectorale standaard voor het controleren en certificeren van arbeidsnormen, waarin SA 8000 staat voor 'Social Accountability 8000', dat ook in de landbouw wordt gebruikt. De standaard is ontwikkeld door Social Accountability International (SAI). De standaard is primair bedoeld voor producenten en toeleveranciers. De SA 8000 standaard is gebaseerd op de universele verklaring van de rechten van de mens en fundamentele arbeidsnormen, aangevuld met een aantal belangrijke ILO-conventies op het gebied van veiligheid en gezondheid, werktijden en leefbaar loon. Het SA 8000 systeem is ingericht naar het ISO 9000 systeem dat bedrijven gebruiken voor kwaliteitscontrole. SAI traint en accrediteert audit-bureaus, die vervolgens ingehuurd kunnen worden door producenten en toeleveranciers voor certificering van SA 8000. De verantwoordelijkheid voor de naleving van de standaard ligt bij de producenten en toeleveranciers. Zij betalen ook de kosten van de audits en van de benodigde verbeteringen.

De SA 8000 standaard is gebaseerd op de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM) en de (fundamentele) arbeidsnormen van de ILO:

- Geen kinderarbeid
- Geen dwangarbeid
- Veiligheid en gezondheid
- Vakbondsvrijheid en recht op collectieve onderhandelingen
- Geen discriminatie
- Disciplinaire maatregelen
- Werktijden
- Leefbaar loon
- Management systeem

Het normatieve kader van SA 8000 wordt in toenemende mate gezien als een belangrijke standaard in MVO discussies. In het MVO Referentiekader is deze ook opgenomen, en in vele andere initiatieven en codes (Ethical Trading Initiative, ICFTU code, Fair Wear Foundation). Het bevat de fundamentele arbeidsnormen, aangevuld met de bepalingen rond werktijden, leefbaarheid, veiligheid en gezondheid en baanzekerheid.

6.1.6 IUF Charter on Migrant workers in agriculture

Aangezien migrantenarbeid veel voorkomt in de landbouw heeft de International Union of Food, Agricultural, Hotel, Restaurant, Catering, Tobacco and Allied Workers' Associations (IUF) een charter ontwikkeld die zich hier specifiek op richt.

Uitgangspunt hiervan is “Labour is not a commodity: poverty anywhere constitutes a danger to prosperity everywhere. No worker is an illegal worker”

De charter bevat de volgende normen:

- Gelijke beloning
- Vakbondsvrijheid
- Geen kinderarbeid
- Geen dwangarbeid
- Vrijheid van beweging (paspoorten of andere documenten) mogen niet worden afgenomen
- Vrijheid van fysiek en psychisch geweld en intimidatie
- Geen discriminatie
- Veiligheid en gezondheid
- Geen gedwongen minderingen op het loon
- Adequate huisvesting en sanitaire voorzieningen
- Toegang tot onderwijs voor kinderen van de arbeiders
- Toegang tot medische voorzieningen, sociale zekerheid en rechtszekerheid
- Toegang tot relevante informatie

6.1.7 ILO Convention 184: Conventie over veiligheid en gezondheid in de landbouw

Deze conventie van de Internationale Arbeidsorganisatie (ILO) heeft specifiek betrekking op veiligheid en gezondheid in de landbouw. Tot op heden is de Conventie slechts door 5 landen ondertekend: Finland, Kyrzygstan, Moldavië, Slowakije en Zweden.

De conventie bevat de volgende artikelen:

- preventive and protective measures
- machinery safety and ergonomics
- handling and transport of materials
- sound management of chemicals
- animal handling and protection against biological risks
- agricultural installations
- young workers and hazardous work
- temporary and seasonal workers
- women workers

- welfare and accommodation facilities
- working time arrangements
- coverage against occupational injuries and diseases

6.1.8 FAO Code of Conduct on Pesticides

De Food and Agriculture Organization (FAO) van de Verenigde Naties heeft eind 2002 de herziene 'Code of Conduct on Pesticides' aangenomen. Doel van deze code is om vrijwillige standaarden vast te stellen voor alle ondernemingen, zowel publiek als privaat, die betrokken zijn bij de distributie en het gebruik van pesticiden, vooral daar waar nationale wetgeving ontoereikend is om het gebruik en distributie van pesticiden te reguleren. Vooral in ontwikkelingslanden vormen pesticiden een groot risico.

De Code beschrijft de gedeelde verantwoordelijkheid van verschillende sectoren om samen te werken en te komen tot verantwoord gebruik van pesticiden, zonder de gezondheid van mensen of het milieu te schaden. Het verschil met EUREPGAP is dat het hier gaat om vrijwillige richtlijnen, met name voor de pesticide industrie, en niet om een certificeringssysteem. De code stimuleert Integrated Pest Management (IPM), dat binnen het EUREPGAP systeem wordt geïmplementeerd.

De Code omvat de volgende artikelen:

- Pesticide management
- Testen van pesticiden
- Reductie van gezondheids en milieu risico's
- Wettelijke en technische eisen
- Beschikbaarheid en gebruik
- Distributie en handel
- Informatie uitwisseling
- Etikettering, verpakking, opslag en afval
- Reclame
- Monitoring en naleving van de code

6.1.9 Global Food Safety Initiative (GFSI)

Het Global Food Safety Initiative is een samenwerkingsverband tussen een aantal wereldwijde retailondernemingen met als doel het vergroten van de voedselveiligheid. De bedrijven verzorgen gezamenlijk met 's werelds belangrijkste producenten de vaststelling en implementatie van voedselveiligheidsnormen, de ontwikkeling van een waarschuwingssysteem en meer voorlichting van de consument. Het Nederlandse Ahold is voorzitter van het GFSI.

Voorwaarden voor het Global Food Safety Initiative (GFSI) zijn:

- Het vastleggen van de criteria voor de “sleutel-elementen” van de standaarden :
 - Kwaliteitsmanagementsystemen
 - Goede Praktijken:
 - Landbouw (GAP)
 - Fabricatie (GMP)
 - Distributie (GDP)
 - HACCP
- Het uitwerken van een “early warning system”
- Het stimuleren van de samenwerking tussen de voedingssector wereldwijd en de nationale en internationale overheden en autoriteiten
- De communicatie van het GFSI naar alle betrokken partijen en het bevorderen van de consumentenvorming

In het GFSI Guidance Document wordt het lastenboek voor de “sleutel-elementen” uitgewerkt. Dit lastenboek is een compilatie van de Codex Alimentarius, de wettelijke vereisten, de ISO standaarden en de relevante Goede Praktijk Codes, en dit binnen de huidige context van bezorgdheid bij de consumenten over gezondheid en veiligheid. Daarnaast bevat dit document ook de vereisten waaraan de certificatie van toeleveranciers dient te voldoen. Voedselveiligheidschema's die voldoen aan al deze criteria komen in aanmerking om door het GFSI als standaard aanvaard te worden.

Organisaties die beschikken over een voedselveiligheidsstandaard, kunnen deze ter goedkeuring voorleggen aan het GFSI. Bekrachtigde standaarden kunnen vervolgens toegepast worden door producenten en leveranciers door de helevoedselketen.

GFSI wordt gecoördineerd door CIES – The Food Business Forum te Parijs, in samenwerking met het Food Marketing Institute (FMI) te Washington.

Er is zover bekend geen directe relatie tussen EUREPGAP en GFSI. Veel Europese (en Nederlandse) supermarktketens zitten echter wel in beide organisaties. EUREPGAP is echter een Europees, en GFSI, een wereldwijd initiatief van supermarktketens. EUREPGAP richt zich in tegenstelling tot GFSI alleen op voedselveiligheid in de productiefase. Binnen EUREPGAP zijn natuurlijk al wel goede landbouw praktijk (GAP) normen ontwikkeld. Je kunt EUREPGAP dus zien als een initiatief van Europese supermarkten om de GAP normen uit de GFSI uit te werken.

6.1.10 Ethical Trading Initiative

Het Ethical Trading Initiative (ETI) is een internationaal samenwerkingsverband tussen bedrijven, NGO's en vakbonden waarbinnen wordt gewerkt aan de identificatie en promotie van "best practices" in de implementatie van gedragscodes op het gebied van arbeidsomstandigheden. Het doel van het ETI is dat de arbeidsomstandigheden van werknemers die produceren voor de Britse markt voldoen aan internationale arbeidsnormen. Het ETI richt zich daarbij met name op de implementatie van arbeidsnormen in de uitbestedingsketens van de deelnemende bedrijven. Deelnemende bedrijven committeren zich aan de ETI Base Code, en de implementatie van de code bij de toeleveranciers van de bedrijven. Deze code is analoog aan de modelcode van de IVVV en SA 8000. Het ETI heeft proefprojecten in verschillende sectoren, waaronder de agro- en voedingssector en de kledingindustrie.

Alhoewel het ETI zich primair richt op de Britse supermarkten, zijn de lessen die hier geleerd worden en standaarden die ontwikkeld worden wel relevant voor de mangoketen. Zo ontwikkelt het ETI momenteel speciale richtlijnen voor implementatie van de ETI base code voor kleine boeren.

6.1.11 SASA Social Accountability in Sustainable Agriculture

Social Accountability in Sustainable Agriculture (SASA) is een samenwerkingsverband tussen FLO, SAI, SAN and IFOAM, de vier belangrijkste bestaande sociale en milieusystemen in duurzame landbouw. Het doel van SASA is om social auditing processen in de landbouw te verbeteren en de samenwerking tussen de verschillende initiatieven te bevorderen. Naast deze algemene doelstellingen heeft het SASA project nog een viertal subdoelstellingen geformuleerd:

- Het ontwikkelen van richtlijnen voor sociale auditing en het bepalen van standaarden in duurzame landbouw.
- Het onderzoeken van de gevolgen voor en de verantwoordelijkheden van actoren in de keten met betrekking tot certificering van sociale normen in de landbouw.
- Inachtneming van de specifieke problemen en belangen van kleine boeren bij de ontwikkeling van sociale richtlijnen in de landbouw.
- Het onderzoeken van wederzijdse promotie en erkenning van de verschillende systemen.

Binnen dit initiatief zijn een aantal pilot audits gedaan, waaronder een "mango pilot audit" met mangoproducenten in Burkina Faso.

6.1.12 Stichting Natuur en Milieu project met supermarkten

Stichting Natuur en Milieu heeft in samenwerking met een aantal Nederlandse NGO's van april 2003 tot juli 2004 een project uitgevoerd ter stimulering van MVO bij Nederlandse supermarkten: *In dialoog met supermarkten over verantwoord ondernemen*. De resultaten van dit onderzoek zijn gebundeld in het boek "People, Planet Profit in de supermarkt". In het kader van dit project zijn drie prioriteiten opgesteld, namelijk:

- verkleining van het prijsverschil tussen gangbaar en verantwoord geproduceerd voedsel
- het beter positioneren en promoten van verantwoorde producten
- vergroting van het biologische assortiment

In het project zijn 'inspirerende voorbeelden' verzameld van initiatieven op het gebied van MVO bij Nederlandse supermarkten. Daarnaast is er een online database ontwikkeld waarin de MVO activiteiten van de supermarkten in 2003 zijn verzameld.

6.1.13 Project CBL, LNV en BZ

Het CBL, het ministerie van LNV en het ministerie van Buitenlandse Zaken hebben gezamenlijk de knelpunten voor producenten van verse groenten en fruit in ontwikkelingslanden in kaart gebracht. Hierbij is met name gekeken naar de gevolgen van de EUREPGAP introductie. Met het invoeren van EUREPGAP als basisis voor leveranciers dreigen kleinschalige producenten van groente en fruit in de regio Sub-Sahara Afrika "uit de boot te vallen". Uit deze studie komt naar voren dat er grote problemen ontstaan voor kleine producenten omdat zij niet aan de EUREPGAP standaard kunnen voldoen.

Uit deze studie is een vervolgproject ontwikkeld in Senegal en Kenia door het CBL in samenwerking met de Ministeries van LNV en Ontwikkelingssamenwerking. Doelstelling is om 200 kleine producenten in Senegal en 500 kleine producenten in Kenia te certificeren voor EUREPGAP.

6.1.14 Het ASAP project van Ahold

In 2003 heeft Ahold het Ahold Sustainable Assistance Project (ASAP)" opgezet met als doel een duurzame export op te zetten vanuit onder andere Ghana van tropische producten waaronder mango's. Eind 2004 lagen er nog geen mango's uit Ghana in de schappen van de Albert Heijn, vanwege vertragingen.

6.1.15 Nature and More

Nature and More is een Nederlands initiatief dat de productie van biologische groente en fruit beoordeelt op sociale aspecten, milieu aspecten en productkwaliteit (zoals voedingswaarde, smaak en residuen van bestrijdingsmiddelen). Importeurs/telers kunnen hun biologische

waren en de manier waarop deze zijn geproduceerd langs de meetlat laten leggen door Nature and More. Een belangrijk aspect van het initiatief is vergroten van transparantie: met behulp van een code die te vinden is op een sticker op de betreffende groente of fruit kan de consument zelf achterhalen op de website van de organisatie waar het is geteeld, wie de teler is en hoe het product scoort als het gaat om sociale aspecten en milieu aspecten van productie en productkwaliteit. Er zijn interviews met mangotelers en zelfs diashows van de plantages en werknemers te vinden (bijvoorbeeld bij code 334 en 194, www.natureandmore.com).

6.2 *Wetgeving en verdragen*

6.2.1 **Voedselveiligheid**

Voor vers fruit als mango's zijn in de (Nederlandse) warenwet normen vastgelegd met betrekking tot de chemische en (micro)biologische voedselveiligheid. Bij chemische voedselveiligheid gaat het onder meer om normen over resten (verboden) bestrijdingsmiddelen op fruit en verontreinigingen in en op fruit zoals reinigingsmiddelen, en zware metalen (cadmium, lood, kwik). Als vers fruit verontreinigd is met schimmels en bacteriën dan komt de microbiologische voedselveiligheid in geding.

6.2.2 **Bestrijdingsmiddelen**

Voor de maximale hoeveelheid resten die op producten zoals mango's mogen zitten, de zogenoemde MRL (maximum residue limits), zijn, per soort stof, normen in de warenwet vastgelegd.

6.2.3 **Kwaliteitseisen**

In Europese wetgeving (2200/96) zijn kwaliteitsnormen vastgesteld voor verse groenten en fruit. Deze zijn er om te voorkomen dat producten van slechte kwaliteit op de markt komen. Aangezien er in deze verordening geen standaarden zijn vastgelegd voor mango's zijn de kwaliteitseisen voor mango's van de VN van toepassing. Hierin staat dat mango's niet beschadigd mogen zijn en/of vreemd mogen ruiken of smaken. Ze moeten juist wel stevig zijn er vers uit zien.

6.2.4 **Algemene levensmiddelenwet**

In de algemene levensmiddelenwet (178/2002) zijn algemene voorschriften en beginselen van levensmiddelenwetgeving vastgelegd. Het gaat hierbij onder meer om traceerbaarheid in alle stadia door de gehele keten van producten, het voorzorgsbeginsel en de verantwoordelijkheid van exploitanten.

6.2.5 **Traceerbaarheid**

De traceerbaarheidsbepalingen uit de algemene levensmiddelenwet zijn van kracht vanaf januari 2005. Vanaf dan wordt elke producent van voedingsmiddelen geacht in staat te zijn de herkomst van grondstoffen én de bestemming van ingrediënten, halfabrikaten of eindproducten aan te geven (één stap vooruit en één stap achteruit).

6.2.6 Voedseldoorstraling

In sommige landen, zoals de Verenigde Staten en het Verenigd Koninkrijk mogen mango's ter conservatie behandeld worden met ioniserende straling. In Nederland is dit verboden.

6.2.7 Fytosanitaire behandelingen

Om verspreiding van ziektes en plaagdieren te voorkomen worden EU-lidstaten geacht import van, onder meer, vers fruit te controleren.

6.2.8 Invoerheffingen

Voor de invoer in Europa van mango's hoeven geen heffingen te worden betaald.

6.2.9 HACCP

Hazard Analysis of Critical Control Point (HACCP) is een systematische aanpak om veiligheid voor consumptie van een product te garanderen. Alle handelingen in bedrijven die betrekking hebben op het (eind)product worden nagelopen waarbij gekeken wordt hoe groot de kans is dat een risico optreed (Hazard Analysis). Voor handelingen die potentiële risico's met zich mee kunnen brengen (Critical Control Point), kunnen maatregelen worden genomen om ervoor te zorgen dat het risico zo klein mogelijk wordt. Alle bedrijven in Nederland die levensmiddelen produceren, bewerken, transporten en/of opslaan zijn verplicht een op HACCP gebaseerd beheersysteem in te voeren en te onderhouden. Deze verplichting geldt dus ook voor importeurs van mango's en detaillisten. De Keuringsdienst van Waren ziet toe op naleving hiervan.

6.2.10 ACS landen verdrag en EPAS

Alles, behalve wapens en bepaalde landbouwproducten die ook in Europa worden verbouwd, mag zonder enige belemmering (heffing of quotum) geïmporteerd worden vanuit ACS-landen (landen in Afrika, Cariben en Stille Oceaan). Momenteel zijn er nieuwe onderhandelingen gaande tussen Europa en de ACS landen over handel, de zogenaamde EPAS (Economic Partnership Agreements).

6.2.11 Codex Alimentarius

In de codex alimentarius zijn internationale afspraken en richtlijnen vastgelegd met betrekking tot voedsel en voedselveiligheid. Met betrekking tot mango's zijn er specifieke kwaliteits-, verpakking-, hygiëne- en etiketteringseisen naast bijvoorbeeld classificatiesystemen vastgesteld. De codex heeft ook richtlijnen opgesteld voor biologische productie.

6.2.12 EU-wetgeving biologische productie

In EU-verordening 2092/91 van 24 juni 1991 zijn bepalingen rond biologische productiemethode verankerd in wetgeving. Zo zijn chemische kunstmest en bestrijdingsmiddelen verboden. In Nederland controleert Skal of een product voldoet aan de EU-verordening. Een biologisch product dat door Skal is gecertificeerd mag het Eko-keurmerk voeren.

7. Resultaten: MVO-beleid van de onderzochte bedrijven

7.1 *Albert Heijn*

Albert Heijn biedt naast gangbare mango's ook biologische mango's aan. Deze laatste zaten in 2004 echter gedurende vijf maanden van dat jaar, van mei tot en met september, niet in het assortiment. Ook verkoopt Albert Heijn regelmatig biologische Max Havelaar (Fair Trade gecertificeerde) mango's. Albert Heijn maakt binnen het gangbare assortiment onderscheid tussen "eetrijpe" en reguliere mango's. Het MVO-beleid met betrekking tot deze twee soorten verschilt echter niet. Ook zijn er, voor zover bekend, geen andere relevante verschillen op het gebied van duurzaamheid tussen deze twee soorten.

7.1.1 **Herkomst**

AH kan voor de mango's uit de steekproef aangeven bij welke importeur en exporteur deze vandaan komen. Alleen voor de biologische en de biologische Max Havelaar mango kan AH land van herkomst en de teler aangeven. De tracerings is echter niet onderbouwd met documentatie. AH werkt met verschillende leveranciers (telers, exporteurs en telers) en één importeur. De reguliere mango's kwamen gedurende 2004 uit zeven verschillende landen: Peru, Puerto Rico, Zuid Afrika, Brazilië, Senegal, Israël en Spanje. Eetrijpe mango's kwamen uit dezelfde landen als genoemd bij de reguliere mango's en uit Equador en Costa Rica. Biologische mango's kwamen in 2004 uit vijf verschillende landen: Zuid Afrika, Burkina Fasso, Spanje, Equador en Brazilië. De Max Havelaar biologische mango uit de steekproef kwam uit Equador.

7.1.2 **Milieu en vervoer**

Voor alle vragen over milieu verwijst AH naar de EUREPGAP richtlijnen. De teelt van mango's voor AH moet namelijk aan de EUREPGAP milieuvorwaarden voldoen. AH kan dit onderbouwen met documentatie. AH verlangt tevens voor de "processing" (post farming, bijvoorbeeld het verpakken van mango's) een GFSI goedgekeurde standaard. Voor de biologische mango's gelden naast EUREPGAP de eisen van de Europese wetgeving voor biologische productie. De leverancier controleert mango's op residuen van bestrijdingsmiddelen. Maar AH controleert zelf ook bepaalde groente en fruit op bestrijdingsmiddelen. Het is niet duidelijk of dit ook voor mango's geldt. De mango's van buiten Europa werden het afgelopen jaar over zee vervoerd. Mango's afkomstig uit Europa werden per boot of vrachtwagen vervoerd.

7.1.3 **Arbeidsomstandigheden en sociaal-economische aspecten**

Ook voor de vragen over de arbeidsomstandigheden op mangoplantages en (eerlijke) handelrelaties verwijst AH naar de EUREPGAP richtlijnen. Wat betreft maatregelen om uitsluiting van kleine producenten door EUREPGAP normen te voorkomen verwijst AH als enige naar het project van CBL, LNV en BZ (zie 6.1.13). Hoewel AH hier niet zelf naar verwijst gelden voor de biologische Max Havelaar mango's uiteraard de Fair Trade eisen. AH verwijst

ook niet naar zijn eigen mangoproject in Ghana (zie 6.1.14). Desgevraagd liet de supermarkt echter weten dat dit komt omdat ze deze immers nog niet verkopen.

7.2 *Super de Boer*

Super de Boer is één van de drie formules die onder de paraplu van moederbedrijf Laurus valt. Super de Boer heeft alleen reguliere mango's in het assortiment.

7.2.1 **Herkomst**

Laurus kan voor de mango uit de steekproef aangeven bij welke importeur en welk land de mango vandaan komt. De tracering is niet onderbouwd met documentatie. Laurus kon voor de mango echter niet precies aangeven bij welke teler deze vandaan kwam. Super de Boer werkt met één importeur die op zijn beurt werkt met zeven verschillende exporteurs, die ook zelf produceren. In 2004 kwamen de mango's uit vijf verschillende landen: Brazilië, Peru, Ivoorkust, Israël en Senegal.

7.2.2 **Milieu en vervoer**

Aan biodiversiteit, grondwatergebruik en aspecten met betrekking tot ontginning van land voor in gebruik te nemen mangoplantages zoals het kappen van bossen worden door Laurus geen eisen gesteld. Laurus eist EUREPGAP voor (kunst)mest- en bestrijdingsmiddelengebruik en bodemdegradatie. Alle mango's moeten van EUREPGAP gecertificeerde plantages komen. Dit is volgens Laurus voor bijna 100 procent het geval. Documentatie hierover heeft de supermarkt bijgevoegd. Jaarlijkse vindt er een controle bij telers plaats door een inspecteur van EurepGap, en wanneer noodzakelijk brengt een agronoom van de importeur een bezoek. De mango's werden het afgelopen jaar alleen per boot vervoerd. Leveranciers controleren de mango's steekproefsgewijs één tot tweemaal per jaar op bestrijdingsmiddelenresiduen.

7.2.3 **Arbeidsomstandigheden en sociaal-economische aspecten**

Voor de vragen over de arbeidsomstandigheden op mangoplantages verwijst Laurus naar de EUREPGAP richtlijnen. Als antwoord op de vraag over eerlijke handel verwijst Laurus naar de mangoteelt in Senegal waar volgens de supermarktketen rekening gehouden wordt met eerlijke/duurzame productie. De teler/exporteur uit Senegal stelt onder meer medische zorg aan het personeel en hun familie ter beschikking en een stuk grond waar gewassen verbouwd kunnen worden. Ook is er een school gebouwd waar kinderen van het personeel uit omliggende dorpen naar school kunnen. Laurus is van plan gedurende 6 maanden per jaar mango's uit Senegal te gaan verkopen. Onze vraag over de gemiddelde contractduur (via leveranciers) met telers wordt niet direct beantwoord. Maar Laurus geeft aan dat het gaat om langdurige relaties tussen de leverancier en teler. Laurus geeft geen afzetgaranties aan leveranciers maar geeft jaarlijks wel volumeprognoses af. En betaalt exporteurs bij verscheping voorschotten. In verband met de uitsluiting van kleine boeren door hoge eisen met betrekking tot volumes en kwaliteit wijst Laurus erop dat het werken met grote partijen/leveranciers vanwege onder meer EUREPGAP makkelijker is voor leveranciers. Maar

grote partijen kunnen ook door kleine telers in coöperatief verband geleverd worden. Deze kleine telers zijn dan ook EUREPGAP gecertificeerd.

7.3 C1000

C1000 is de formule van supermarktorganisatie Schuitema. C1000 heeft alleen reguliere mango's in zijn assortiment.

7.3.1 Herkomst

Schuitema kan voor de mango uit de steekproef de importeur en de exporteur aangeven maar niet de teler. Schuitema heeft ter onderbouwing hiervan geen documentatie bijgevoegd. In 2004 werkte Schuitema met één vaste, directe leverancier. Deze leverancier functioneert als importeur of distributeur en in sommige gevallen zijn beide functies tegelijk aan de orde. De leverancier werkt op zijn beurt met circa tien vaste leveranciers (exporteurs). In 2004 kwamen de reguliere mango's uit vier verschillende landen: Brazilië, Zuid-Afrika, Ivoorkust en Israël. Schuitema geeft aan dat de exporteurs de productie in eigen beheer hebben. Dit laatste staat echter op gespannen voet met het resultaat uit de steekproef. Schuitema geeft voor deze mango namelijk aan dat deze door een onbekende teler is geleverd aan de Israëlische exporteur. Schuitema beantwoordt geen vragen over het vervoer van mango's en of daar eisen aan worden gesteld.

7.3.2 Milieu

Wat betreft milieu moet de mangoteelt bij Schuitema voldoen aan de EUREPGAP eisen. Onderbouwende documentatie is bijgevoegd. EUREPGAP controleert op de naleving hiervan. Schuitema heeft een monitoringsprogramma opgesteld voor de controle op bestrijdingsmiddelenresiduen op groente en fruit. Dit monitoringsprogramma richt zich primair op de producten met grote volumes of producten waarover in het verleden knelpunten zijn gerapporteerd. C1000 laat in het midden of hieronder ook mango's vallen.

7.3.3 Arbeidsomstandigheden en sociaal-economische aspecten

Schuitema beantwoordt geen enkele vraag over arbeidsomstandigheden bij producenten en over de handelsrelaties met producenten.

7.4 Dirk van den Broek, Bas van der Heijden en Jan Bruijns

Dirk van den Broek is net als Bas van der Heijden en Jan Bruijns onderdeel van de Uniconsult BV. De inkooporganisatie van de groep, Koop-consult beantwoordde de enquête. Er worden alleen reguliere mango's verkocht bij deze supermarktketens.

7.4.1 Herkomst

Koop-consult kon de mango uit de steekproef traceren tot aan de teler in Brazilië. En kon dit deels onderbouwen met documenten. Koop-consult werkt met één groothandel/importeur die werkt met drie verschillende leveranciers (importeurs, distributeurs) die op hun beurt werken met één vaste producent. In 2004 kwamen de mango's bij Dirk van den Broek uit Puerto Rico, Brazilië, Zuid-Afrika en Ivoorkust. De verklaring voor het feit dat er drie vaste producenten zijn in vier verschillende landen is dat een van de importeurs tevens producent is in één van de landen (Zuid-Afrika). Toch blijkt het beeld dat Koopconsult geeft van toeleveringketen niet helemaal te kloppen: uit de door Koop-consult ter beschikking gestelde documentatie is op te maken dat laatstgenoemde importeur/teler in Brazilië niet zaken doet met één maar met twee telers.

7.4.2 Milieu en vervoer

Wat betreft milieu moet de mangoteelt bij Koop-Consult voldoen aan de EUREPGAP eisen of bezig zijn met de implementatie hiervan. De mango uit de steekproef kwam van een teler die nog niet EUREPGAP gecertificeerd is. Vanaf 1 januari 2005 moeten alle mangotelers gecertificeerd zijn. Dirk van den Broek kan dit met documentatie onderbouwen.

Naleving van de milieu-eisen wordt gecontroleerd door de importeur en Koop-consult ziet op zijn beurt weer toe op naleving van deze controleverplichting. De leverancier van Koop-consult heeft een monitoringsprogramma voor bestrijdingsmiddelresiduen. Het is onduidelijk of dit betekent dat mango's hierop worden gecontroleerd. De mango's werden in 2004 alleen per boot vervoerd.

7.4.3 Arbeidsomstandigheden en sociaal-economische aspecten

Op de vragen naar arbeidsomstandigheden verwijst men naar EUREPGAP. Verder worden er door koop-consult geen aanvullende eisen gesteld. Koop-consult wijst erop dat de teler-exporteur uit Zuid-Afrika Fair Trade gecertificeerd is. Hoewel dit het geval kan zijn blijkt dit niet uit de door de inkooporganisatie meegestuurde documentatie. Hieruit blijkt dat de importeur gerechtigd is in Fair Trade producten te handelen. Dit zegt niets over de teelt van de mango's die Koop-consult via deze importeur betreft. In ieder geval geeft Koop-consult aan dat de mango's niet als Fair Trade worden verkocht. Koop-consult biedt geen afnamegarantie of voorschotten voor de producenten. Ook is er geen beleid om uitsluiting van kleine telers door EUREPGAP eisen te voorkomen. Onze vraag over de gemiddelde contractduur (via leveranciers) met telers wordt niet direct beantwoord. Koop-consult geeft echter aan dat het gaat om langdurige relaties tussen de leverancier en teler.

7.5 *Jumbo*

Jumbo verkoopt alleen reguliere mango's

7.5.1 Herkomst

De steekproefmango kon getraceerd worden tot aan de exporteur/teler. Dit is onderbouwd met documenten. Jumbo koopt mango's in via één importeur die in 2004 mango's inkocht in

13 verschillende landen: Brazilië, Ecuador, Peru, Zuid-Afrika, Mali, Costa Rica, Colombia, Ivoorkust, Mali, Guinee, Guatemala en Spanje. Het zou gaan om één exporteur/teler die in al deze herkomstlanden actief is.

7.5.2 Milieu en vervoer

De milieu-eisen waaraan mangotelers bij Jumbo moeten voldoen zijn die van EUREPGAP, dit is niet onderbouwd met documenten. Dit wordt drie maal in het jaar gecontroleerd door de importeur. Daarnaast wordt in opdracht van Jumbo mango's drie maal in het jaar gecontroleerd op bestrijdingsmiddelenresiduen.

In het afgelopen jaar werd 99% van mango's over zee vervoerd en één procent door de lucht. Wat betreft transport in Nederland streeft Jumbo, mede uit bedrijfseconomische motieven, naar een zo efficiënt mogelijk vervoer (door een nieuw rittenplansysteem 2% minder kilometers en 2% meer belading). Er wordt gebruik gemaakt van een bepaald transportinformatiesysteem als gevolg waarvan er minder brandstof wordt verbruikt. Daarnaast geeft Jumbo aan dat bij aanschaf van voertuigen brandstofgebruik een belangrijk criterium is.

7.5.3 Arbeidsomstandigheden en sociaal-economische aspecten

Jumbo stelt geen andere eisen aan arbeidsomstandigheden dan de eisen die EUREPGAP stelt. Jumbo geeft echter aan dat het werkt aan een gedragscode. In deze code komen mogelijk bepalingen ten aanzien van de arbeidsomstandigheden bij leveranciers.

7.6 Plus

Plus heeft naast reguliere mango's facultatief biologische Max Havelaar mango's in het assortiment. Plus liet verder weten dat er afspraken zijn gemaakt om uiterlijk 2005 over te gaan op Fairtrade Mango en het hele jaar door biologische mango's te willen verkopen.

7.6.1 Herkomst

Van de (reguliere) steekproefmango is alleen de importeur bekend. Dit is niet onderbouwd met documentatie. Plus kocht de reguliere mango's in via één importeur die in 2004 mango's inkocht in vier verschillende landen: Brazilië, Peru, Ivoorkust en Senegal. Het gaat in deze landen om zeven verschillende exporteurs/producenten.

7.6.2 Milieu en vervoer

Wat betreft milieu moet de mangoteelt bij Plus voldoen aan de EUREPGAP-eisen of moeten telers bezig zijn met de implementatie hiervan (zodat zij komend seizoen gecertificeerde mango's kunnen leveren). Plus heeft geen documentatie bijgevoegd waaruit blijkt dat Plus EUREPGAP eist. De EUREPGAP-eisen worden eenmaal in het jaar gecontroleerd door EUREPGAP. De mango's worden een onbekend aantal malen in het jaar gecontroleerd op bestrijdingsmiddelresiduen. De opdracht hiertoe wordt gegeven door de importeur. Alle Plus mango's werden in 2004 per boot vervoerd. Plus geeft verder aan dat het de voorkeur heeft

voor zeevracht. Alleen in calamitaire of bijzondere omstandigheden maken ze gebruik van luchtvracht. Buiten de vigerende kwaliteitssystemen hebben ze geen aanvullende eisen ten aanzien van vervoer. Soms heeft Plus ook biologische Max Havelaar mango's in het assortiment.

7.6.3 Arbeidsomstandigheden en sociaal-economische aspecten

Plus verwijst voor arbeidsomstandigheden op plantages naar de EUREPGAP normen hiervoor. Plus geeft aan in beperkte mate rekening te houden met eerlijke handel en duurzame productie. Plus geeft hierbij aan dat het een flinke focus heeft op biologische productie. Veel gangbare producten heeft Plus reeds vervangen door biologische. De consument is best bereid om biologisch te kopen als 'het maar niet meer/teveel kost'. Dit is echter geen antwoord op onze vraag in hoeverre er bij de inkoop van mango's rekening wordt gehouden met de kosten verbonden aan een eerlijke en duurzame productie ervan (eerlijke handel). Plus geeft echter elders aan dat het in 2005 volledig over wil gaan op Fairtrade biologische mango's. De consequentie hiervan is dat er wel degelijk eerlijke prijzen zullen worden betaald voor deze mango's. De gemiddelde contractduur is twee tot drie maanden met de mangotelers (via importeur). Plus spreekt met leveranciers variabele volumes per week af. Plus heeft geen beleid om te voorkomen dat kleine producenten door milieu en productie-eisen van handel uitgesloten worden. Dit gaat volgens Plus via de leverancier/producent.

7.7 Natuurvoedingswinkel Organisatie (NWO)

De Natuurvoedingswinkel Organisatie (NWO) laat onderstaande weten: "NWO is een franchise-organisatie die bestaat uit basis- en formulewinkels. De winkel waar voor dit onderzoek een mango is gekocht, is een basiswinkel. Een basiswinkel neemt bepaalde diensten van ons af zoals bestandsbeheer, maar een basiswinkel is niet verplicht het assortimentsbeleid van NWO te volgen. Daarnaast is NWO geen inkooporganisatie, maar de ondernemer bepaalt zelf waar hij de producten inkoop." De NWO beantwoordt onze vragen dan ook vanuit hun positie als franchiseorganisatie.

7.7.1 Herkomst

NWO heeft toch getracht de keten van de mango in kaart te brengen, maar kan alleen de grossier aangeven van de steekproefmango. Dit is niet onderbouwd met documentatie. De natuurvoedingswinkel waar de mango is gekocht heeft een eigen inkoopbeleid. Het inkoopbeleid, en daarmee de herkomstlanden van mango's, van deze winkel is niet bekend. Om ketentransparantie te bewerkstelligen willen ze gaan werken met het concept Nature and More (zie 6.1.15). NWO is nog in de opstartfase waarin ze kijken hoe ze hieraan vorm kunnen geven. Hoewel de NWO dit niet zelf vermeldt liggen mango's van Nature and More soms al in de schappen van Natuurvoedingswinkels. Door middel van het invoeren van de code die op de sticker staat van een Nature and More mango kan de consument zelf achterhalen waar en door welke teler deze is geproduceerd.

7.7.2 Milieu en vervoer

NWO stelt als eis dat mango's van biologisch (dynamische) kwaliteit moeten zijn. Documentatie is hierover bijgevoegd. Controle op naleving hiervan wordt gedaan door een controle en certificeringorganisatie zoals het Nederlandse SKAL. Het NWO stelt geen eisen aan vervoer.

7.7.3 Arbeidsomstandigheden en sociaal-economische aspecten

NWO stelt geen eisen op het gebied van arbeidsomstandigheden. Door invoering van het Nature and More concept worden producenten wel gestimuleerd om ook op het sociale vlak te presteren. Als antwoord op de vraag of NWO eerlijke prijzen betaalt aan telers, stelt NWO dat biologische mango's altijd duurder zijn dan gangbare. Het is niet duidelijk of de NWO hiermee de in- of verkoopprijs bedoelt, maar in beide gevallen is dit geen garantie voor bijvoorbeeld leefbare inkomsten voor telers en/of hun medewerkers.

7.8 Resultaten aanbieders per MVO-aspect

7.8.1 Medewerking onderzoek

Alle geënquêteerde aanbieders hebben een ingevulde vragenlijst teruggestuurd. We vroegen de aanbieders in een aantal gevallen hun antwoorden te onderbouwen met documentatie. Dit omdat de Consumentenbond het principe 'don't tell me, show me' hanteert. Bedrijven dienen niet alleen te zeggen wat ze doen op MVO-gebied, maar dienen dit ook te onderbouwen met documenten. De aanbieders hebben in meer of mindere mate hun antwoorden onderbouwd met documentatie, zoals beleidsdocumenten, orders en rekeningen.

Daarnaast hebben alle geënquêteerde aanbieders gereageerd op de samenvatting die op basis van de door hen ingevulde vragenlijst is toegestuurd.

Een aantal supermarkten wilde (in eerste instantie) de vragen over 'arbeidsomstandigheden' en 'sociaal economische aspecten' niet beantwoorden en verwezen daarbij naar een discussie die op dit moment loopt tussen o.a Consumentenbond en het Centraal Bureau Levensmiddelenhandel (CBL) over uitvoering en rapportage van onderzoeken naar MVO. Dit bevestigt nog eens dat bedrijven niet zondermeer bereid zijn om antwoord te geven op bepaalde vragen over het MVO-beleid. Dit belemmert consumentenorganisaties in hun streven consumenten de gelegenheid te bieden om behalve prijs en kwaliteit ook maatschappelijk verantwoord ondernemen mee te laten wegen in hun keuze voor een bepaald product.

De Nederlandse overheid verwacht van consumenten dat zij door bewust koopgedrag een actieve rol spelen bij de totstandkoming van een duurzame samenleving. Om een keuze te kunnen maken voor duurzame producten en diensten zijn consumenten gebaat bij goede en eerlijke informatie over de herkomst en de omstandigheden waaronder producten worden geproduceerd. Het onderzoek Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen van de Consumentenbond beoogt deze informatie boven tafel te krijgen.

De overheid gaat er tot nu toe van uit dat bedrijven de informatie die nodig is voor dergelijk onderzoek vrijwillig zullen verstrekken. Bedrijven hebben belang bij het verstrekken van dergelijke informatie omdat zij zich daarmee positief kunnen onderscheiden van andere bedrijven. De Consumentenbond vindt vrijwilligheid echter een te zwakke basis en pleit voor invoering van een wettelijke regeling voor het recht van consumenten(organisaties) op informatie over de herkomst en productieomstandigheden van producten en diensten.

Hiertoe heeft de Consumentenbond een aantal jaren geleden een initiatief-wet ontwikkeld: de Wet Openbaarheid van productie en Ketens (WOK). Ook in internationaal verband (Consumers International) wordt campagne gevoerd voor invoering van een wettelijke regeling (Right to Know Act).

Om de noodzaak tot invoering van een dergelijke regeling kracht bij te zetten worden bedrijven die weigeren om vragenlijsten over hun MVO-beleid in te vullen op een lijst van zwijgzame bedrijven geplaatst en worden ze uitgesloten voor de predikaten ‘beste koop’ en ‘voordelige keus’.

De beoordeling van het aspect ‘openheid’ is gebaseerd op de medewerking aan het onderzoek, zie onderstaande tabel 2.

Tabel 2 Score aanbieders op het aspect ‘openheid’

Aanbieder & type mango	Openheid	Toelichting
Albert Heijn, <i>biologisch</i>	Voorloper	Enquête ingevuld
Albert Heijn, <i>eetrijp</i>	Voorloper	Enquête ingevuld
Albert Heijn, <i>max havelaar biologisch</i>	Voorloper	Enquête ingevuld
Albert Heijn, <i>regulier</i>	Voorloper	Enquête ingevuld
C1000, <i>regulier</i>	Voorloper	Enquête ingevuld
Dirk vd Broek bedrijven, <i>regulier</i>	Voorloper	Enquête ingevuld
Jumbo, <i>regulier</i>	Voorloper	Enquête ingevuld
Natuurvoedingswinkels, <i>biologisch</i>	Voorloper	Enquête ingevuld
Plus, <i>regulier</i>	Voorloper	Enquête ingevuld
Super de Boer, <i>regulier</i>	Voorloper	Enquête ingevuld

7.8.2 Traceerbaarheid en herkomst

Slechts vier van de tien steekproefmango's - de biologische mango en de biologische Max Havelaar mango van AH en de reguliere mango van Jumbo en Dirk van den Broek bedrijven - konden getraceerd worden tot aan de teler. De Consumentenbond vindt traceerbaarheid een belangrijk punt, omdat het een basisvoorwaarde is om de keten goed aan te kunnen sturen en maatregelen te kunnen nemen in het geval van een voedselveiligheids crisis. De mangoketen is wat dit betreft nog ontransparant.

Dit is opmerkelijk, de Algemene Europese levensmiddelenwetgeving verordonneert immers dat vanaf 1 januari 2005 levensmiddelen getraceerd moeten kunnen worden. Hierbij moet echter opgemerkt worden dat de steekproef in oktober 2004 is uitgevoerd.

De beoordeling van het aspect ‘traceerbaarheid’ is gebaseerd op de mate waarin de steekproefmango kon worden teruggetraceerd tot aan de teler, zie tabel 3.

Tabel 3 Score aanbieders op het aspect 'traceerbaarheid'

Aanbieder & type mango	Traceerbaarheid	Toelichting
Albert Heijn, <i>biologisch</i>	Voorloper	Tot aan de teler
Albert Heijn, <i>max havelaar biologisch</i>	Voorloper	Tot aan de teler
Dirk vd Broek bedrijven, <i>regulier</i>	Voorloper	Tot aan de teler
Jumbo, <i>regulier</i>	Voorloper	Tot aan de teler
Albert Heijn, <i>eetrijp</i>	Middenmoter	Tot aan het land van herkomst
Albert Heijn, <i>regulier</i>	Middenmoter	Tot aan het land van herkomst
C1000, <i>regulier</i>	Middenmoter	Tot aan het land van herkomst
Super de Boer, <i>regulier</i>	Middenmoter	Tot aan het land van herkomst
Natuurvoedingswinkels, <i>biologisch</i>	Achterblijver	Tot aan de grossier
Plus, <i>regulier</i>	Achterblijver	Tot aan de importeur

De meeste aanbieders werken met één importeur/distributeur. Deze werken op hun beurt weer met tenminste één exporteur uit het productieland. Vaak zijn deze exporteurs ook telers maar teler/exporteurs kopen soms ook weer mango's in bij andere telers. Om het hele jaar door mango's te kunnen verkopen werken de ondervraagde aanbieders met exporteurs in ten minste vier tot maximaal dertien landen. In totaal importeerden de supermarkten in 2004 mango's uit 15 landen: Brazilië, Ecuador, Peru, Zuid-Afrika, Mali, Costa Rica, Colombia, Ivoorkust, Guinee, Guatemala, Spanje, Puerto-Rico, Israël, Senegal en Burkina Fasso. Brazilië, Zuid-Afrika en Ivoorkust worden het meest genoemd als herkomstland.

7.8.3 Onderzochte aanbieders, de mangoketen en het milieu en controle hierop

Alle geënquêteerden geven aan alleen mango's te kopen van EUREPGAP gecertificeerde telers. Uitzonderingen hierop zijn Dirk van den Broek, Plus, Laurus en NWO. Plus, Dirk van den Broek en Laurus eisen weliswaar eveneens EUREPGAP maar ze verkochten in 2004 ook mango's van telers die nog met de implementatie van EUREPGAP eisen bezig zijn. Supermarkten hebben onderling in CBL-verband besloten dat vanaf januari 2004 alle groente en fruit en daarmee dus mango's van EUREPGAP gecertificeerde teelt afkomstig moeten zijn.

De NWO is niet aangesloten bij EUREPGAP of het CBL. Voor biologische mango's gelden uiteraard de biologische productierichtlijnen.

Hoewel EUREPGAP eisen met name gericht zijn op waarborging van voedselveiligheid verwijst iedere geënquêteerde aanbieder, met uitzondering van NWO, naar EUREPGAP als gevraagd wordt naar milieukwesties als bestrijdingsmiddelen en kunstmestgebruik, grondwatergebruik en biodiversiteit. Voor al deze aspecten zijn inderdaad bepalingen opgenomen in de EUREPGAP richtlijnen. Enkele uitzonderingen daargelaten, gaat het hier echter niet om verplichtingen voor de teler. Zo is het gebruik van in de EU verboden bestrijdingsmiddelen inderdaad ook niet toegelaten op mangoplantages in Latijns-Amerika en Afrika. Dit komt onder meer ten goede van het milieu aldaar. Maar in tegenstelling tot in de biologische productie mogen chemische bestrijdingsmiddelen en kunstmest gewoon gebruikt worden. Biologische mango's worden verkocht door de NWO, Plus en AH. Voor biologische telers gelden echter, net als voor EUREPGAP telers, geen verplichtingen met betrekking tot duurzaam(grondwater)gebruik en biodiversiteit. Voor EUREPGAP telers die een nieuw perceel in gebruik willen nemen geldt echter wel dat ze moeten kunnen aantonen dat dit niet tot een "onbeheersbaar risico" zal leiden voor (onder andere) het milieu. Hierbij is echter niet duidelijk wanneer besloten wordt dat iets een onbeheersbaar risico vormt. Laurus geeft als enige aan geen beleid te hebben als het gaat om biodiversiteit en grondwatergebruik.

De beoordeling van het aspect 'milieu' is gebaseerd op de mate waarin eisen worden gesteld t.a.v milieu (inclusief bestrijdingsmiddelengebruik), zie onderstaande tabel 4.

Tabel 4 Score aanbieders op het aspect 'milieu'

Aanbieder	Milieu	Toelichting
Albert Heijn, <i>biologisch</i>	Voorloper	Biologische productiewijze
Albert Heijn, <i>biologisch, max havelaar</i>	Voorloper	Biologische productiewijze
Natuurvoedingswinkels, <i>biologisch</i>	Voorloper	Biologische productiewijze
Albert Heijn, <i>eetrijp</i>	Middenmoter	EurepGap
Albert Heijn, <i>regulier</i>	Middenmoter	EurepGap
C1000, <i>regulier</i>	Middenmoter	EurepGap
Dirk vd Broek, <i>regulier</i>	Middenmoter	EurepGap
Jumbo, <i>regulier</i>	Middenmoter	EurepGap
Plus, <i>regulier</i>	Middenmoter	EurepGap
Super de Boer, <i>regulier</i>	Middenmoter	EurepGap

De geënquêteerde aanbieders van mango's geven aan dat de verantwoordelijkheid voor controle op naleving van milieubeleid van de geënquêteerde aanbieders van mango's ligt bij de controleurs van EUREPGAP, SKAL (biologische controle-organisatie) en/of de importeur. Een aantal supermarktketens laat daarnaast steekproefsgewijs groente en fruit controleren op bestrijdingsmiddelresiduen. Overigens blijkt uit onderzoek van "weet wat je eet", de coalitie van Stichting Natuur en Milieu, Milieudefensie en Goede Waar & Co, dat EUREPGAP gecertificeerde groente en fruit (geen mango's) regelmatig te veel bestrijdingsmiddelresiduen en soms zelfs verboden bestrijdingsmiddelen bevat.

7.8.4 Onderzochte aanbieders en het vervoer in de mangoketen

De eisen met betrekking tot vervoer van mango's in de enquête zijn gesteld vanuit een milieu-invalshoek: proberen aanbieders de milieubelasting hiervan te beperken? Deze invalshoek lijkt slecht te zijn begrepen. Als er al eisen met betrekking tot het vervoer worden gesteld dan gaan deze met name in op voedselveiligheids- en kwaliteitsaspecten hiervan zoals koeling en een GFSI gecertificeerde vervoer. Het is dan ook niet duidelijk geworden of hieraan vanuit milieuoogpunt eisen gesteld worden. Jumbo geeft als enige duidelijk aan dat ze algemeen beleid ter zake hebben. Met name vanuit economisch oogpunt wordt geprobeerd wegtransport zo efficiënt mogelijk te organiseren. Hierdoor wordt er minder brandstof verbruikt. Het gaat hier echter om het vervoer in Nederland. Veruit de grootste afstand voor mango's is dan al overbrugd. Uit de enquête komt naar voren dat transport over zee de regel is, mango's worden voor Nederlandse supermarkt niet of nauwelijks meer ingevlogen. Daarnaast is duidelijk dat de import beperkt blijft tot die uit Zuid-Amerikaanse en Afrikaanse landen. Er liggen geen Aziatische of Australische mango's in de schappen. Dit reden hiervoor is dat het vervoer over zee uit deze contreien weer een stuk duurder is omdat de afstanden groter zijn.

7.8.5 Onderzochte aanbieders en de mangoketen: sociaal

Arbeidsomstandigheden

C1000 beantwoordt helemaal geen vragen over de eisen die zij stellen als het gaat over sociale en sociaal economische aspecten van teelt en handel in de mangoketen zoals arbeidsomstandigheden en eerlijke handel. De NWO stelt geen eisen aan arbeidsomstandigheden. De overige aanbieders verwijzen hiervoor naar de eisen die hieraan gesteld worden door EUREPGAP. Zoals besproken in hoofdstuk 6 laten deze eisen en de controle hierop veel te wensen over. Naleving van lokale wetgeving op het gebied van arbeidsomstandigheden wordt bijvoorbeeld geëist maar is niet strikt verplicht. Naleving op mangoplantages van drie basis ILO arbeidsnormen, het verbod op dwangarbeid en discriminatie en het recht op een leefbaar loon, worden niet door EUREPGAP afgedwongen. Hoewel, zoals vermeld in hoofdstuk vijf, weinig bekend is over de arbeidsomstandigheden op mangoplantages geven de arbeidsomstandigheden in de agrarische sector in een aantal mangoproducerende landen zoals Ivoorkust, Ecuador, Brazilië en Senegal, weinig reden om aan te nemen dat deze goed zijn. Voor arbeidsomstandigheden op Fair Trade gecertificeerde mangoplantages gelden de belangrijkste ILO arbeidsnormen. AH en Plus hebben regelmatig Fair Trade (Max Havelaar) mango's van biologische kwaliteit in hun assortiment. En verder liet Plus nog weten dat er afspraken zijn gemaakt om uiterlijk 2005 over te gaan op Fairtrade Mango en het hele jaar door biologische mango's te willen verkopen.

De beoordeling van het aspect 'arbeidsomstandigheden' is gebaseerd op het feit of de belangrijkste ILO-normen onderschreven worden, zie onderstaande tabel 6.

Tabel 6 Score aanbieders op het aspect 'arbeidsomstandigheden'

Aanbieder	Arbeidsomstandigheden	Toelichting
Albert Heijn, <i>biologisch, max havelaar</i>	Voorloper	Onderschrijving ILO-normen
Albert Heijn, <i>biologisch</i>	Achterblijver	Geen onderschrijving ILO-normen
Albert Heijn, <i>eetrijp</i>	Achterblijver	Geen onderschrijving ILO-normen
Albert Heijn, <i>regulier</i>	Achterblijver	Geen onderschrijving ILO-normen
C1000, <i>regulier</i>	Achterblijver	Geen onderschrijving ILO-normen
Dirk vd Broek, <i>regulier</i>	Achterblijver	Geen onderschrijving ILO-normen
Jumbo, <i>regulier</i>	Achterblijver	Geen onderschrijving ILO-normen
Natuurvoedingswinkels, <i>biologisch</i>	Achterblijver	Geen onderschrijving ILO-normen
Plus, <i>regulier</i>	Achterblijver	Geen onderschrijving ILO-normen
Super de Boer, <i>regulier</i>	Achterblijver	Geen onderschrijving ILO-normen

Eerlijke handel

Laurus, Albert Heijn, Jumbo, Plus en Koop-consult gaan in op de vragen over handelsrelaties. Laurus en Koop-consult geven geen afnamegaranties maar Laurus wel afnameprognoses. Plus heeft via de importeur twee tot drie maandelijks contracten met telers en geeft wekelijkse volumeprognoses. Laurus en Koopconsult geven aan langdurige handelsrelaties aan te gaan met telers (via de importeurs). AH verwijst in verband met deze vragen onterecht naar EUREPGAP. Binnen EUREPGAP worden geen eisen gesteld aan eerlijke handelsrelaties. AH en Jumbo verwijzen bovendien naar de discussie tussen CBL en Consumentenbond. Zoals bij 5.3 aangegeven, zijn afnamegaranties belangrijk voor MVO bij telers. Het is op basis van de resultaten uit de enquête niet te zeggen of het gebruikelijk is voor Nederlandse supermarkten om afnamegaranties aan leveranciers te bieden. Maar er is in ieder geval sprake van (niet bindende) prognoses bij drie supermarkten. Handelaren in Fair Trade producten zijn verplicht (niet bindende) prognoses af te geven en sluiten contracten met leveranciers af waarin onder meer minimum en maximum afname zijn vastgelegd. AH en Plus hebben regelmatig Fair Trade (Max Havelaar) biomango's in hun assortiment. En verder liet Plus nog weten dat er afspraken zijn gemaakt om uiterlijk 2005 over te gaan op Fairtrade Mango en het hele jaar door biologische mango's te willen verkopen. NWO beantwoordt geen vragen over handelsrelaties.

Laurus wijst erop dat er bij de mangoteelt in Senegal duurzame teelt door eerlijke prijzen mogelijk is. Hoewel Albert Heijn en Plus hier niet op wijzen kopen zij ook mango's in bij dezelfde Senegalese teler/exporteur. Alleen bij Laurus is het duidelijk dat het hier niet om een inkoopseis van de supermarktketen gaat. De arbeidsomstandigheden op deze plantage zijn onbekend. Deze teler/exporteur geeft echter aan dat hij de arbeidsomstandigheden voor zijn werknemers probeert te verbeteren. Deze verbeteringen gaan overigens verder dan lokale wetgeving vereist en worden dan ook niet gecontroleerd door EUREPGAP. Op basis van de

gegevens die zijn verzameld voor dit onderzoek is het niet mogelijk om te concluderen dat supermarkten wel of niet eerlijke prijzen betalen. Om een indicatie hiervan te krijgen zouden de prijzen die worden betaald aan telers in verschillende landen vergeleken kunnen worden met de Fair Trade richtprijzen voor mango's in die landen. Over eerstgenoemde cijfers hadden de onderzoekers echter geen beschikking. Uit eerder genoemde onderzoek van Oxfam blijkt echter dat arbeidsomstandigheden in de fruitteelt door dalende prijzen verslechteren. Alleen Albert Heijn en Plus bieden ook biologische Max Havelaar mango's aan, voor deze mango's zijn eerlijke prijzen betaald.

Uitsluiting kleine boeren

Geen enkele geënquêteerde aanbieder die de vraag hierover heeft beantwoord geeft aan beleid te hebben om te voorkomen dat kleine producenten worden uitgesloten. Laurus geeft aan dat kleine telers in coöperatief verband kunnen leveren. Dit is waar maar het is onduidelijk of supermarkten hier ook gebruik van maken. Ook is het op basis van de enquête en het overige onderzoek niet met zekerheid te zeggen of grootschalige mangotelers de aanbodkant van de keten nu wel of niet domineren. Het blijkt dat supermarkten in veel gevallen werken met exporteurs die tevens teler zijn. Dit soort bedrijven zijn in de regel ook grote producenten. Deze teler-exporteurs kopen hun mango's echter ook weer in bij andere telers. Hoewel dit kleine telers kunnen zijn maken de EUREPGAP eisen dit onwaarschijnlijk (zie 2.3.4.). Het lijkt er met andere woorden wel op dat met name grote telers aan supermarkten leveren. Hoewel alleen AH hieraan refereert is er inmiddels wel een pilot gestart om kleinschalige producenten in Kenia en Senegal te helpen bij een EUREPGAP certificering. In deze pilot hebben, met uitzondering van de NWO, alle geënquêteerde aanbieders, via branche-organisatie CBL, deel (zie 6.1.13).

7.9 Totaalbeoordeling onderzochte aanbieders

Als we de scores op de verschillende aspecten van het onderzoek naast elkaar zetten, ontstaat het volgende beeld:

Tabel 7 Totaalscore aanbieders op MVO

Aanbieder	Openheid	Traceerbaarheid	Milieu	Arbeidsomstandigheden	Totaal oordeel
Weging	17%	17%	33%	33%	
Albert Heijn, <i>biologisch</i>	v	v	v	a	Voorloper
Albert Heijn, <i>biologisch, max havelaar</i>	v	v	v	v	Voorloper
Albert Heijn, <i>eetrijp</i>	v	m	m	a	Middenmoter
Albert Heijn, <i>regulier</i>	v	m	m	a	Middenmoter
C1000, <i>regulier</i>	v	m	m	a	Middenmoter
Dirk vd Broek, <i>regulier</i>	v	v	m	a	Middenmoter
Jumbo, <i>regulier</i>	v	v	m	a	Middenmoter
Natuurvoedingswinkels, <i>biologisch</i>	v	a	v	a	Middenmoter
Plus, <i>regulier</i>	v	a	m	a	Middenmoter
Super de Boer, <i>regulier</i>	v	m	m	a	Middenmoter

v= voorloper, m= middenmoter, a= achterblijver

Voor de eindbeoordeling is gebruik gemaakt van wegingsfactoren. De aspecten 'milieu' en 'arbeidsomstandigheden' hebben hierbij zwaarder gewogen dan de overige aspecten, omdat dit de aspecten zijn die bepalen in hoeverre een mango maatschappelijk verantwoord geproduceerd is. De aspecten 'openheid' en 'traceerbaarheid' zijn meer 'faciliterend' van aard.

De biologische Max Havelaar mango's van Albert Heijn en de biologische mango's van Albert Heijn worden als 'voorloper' geclassificeerd. De overige aanbieders/'type' mango's vallen in de categorie 'middenmoter'.

De biologische Max Havelaar mango van Albert Heijn is met recht 'een voorloper' te noemen, op alle onderzochte mvo-aspecten is het een voorloper. De biologische mango's van Albert Heijn vallen ook –hetzij net- in de categorie 'voorloper': op de aspecten 'openheid', 'traceerbaarheid' en 'milieu', is deze mango een voorloper, maar op het aspect 'arbeidsomstandigheden' een achterblijver.

De overige aanbieders/'type' mango's vallen in de categorie 'middenmoter'. Al deze aanbieders/types zijn voor wat betreft 'openheid' allen een voorloper, maar voor wat betreft 'arbeidsomstandigheden' behoren ze allemaal tot de achterblijvers. Op het aspect 'milieu' zijn het –met uitzondering van de biologische mango's uit de natuurvoedingswinkel- allemaal middenmoters. Voor wat betreft de 'traceerbaarheid' lopen de aanbieders/types uiteen van achterblijver (Plus en de NWO) tot voorloper (Dirk vd Broek bedrijven en Jumbo).

8. Conclusies

Net als in andere Westerse landen is de mango de laatste jaren een permanente verschijning geworden in de schappen van de supermarkt. In Nederland is de mango op bananen na misschien al de meest gegeten exotische vrucht als je kijkt naar gewicht. Toch blijkt uit dit onderzoek dat er maar weinig bekend is over met name de arbeidsomstandigheden in de mangoketen. De arbeidsomstandigheden in de landbouw in mangoproducerende landen waar Nederlandse supermarktketens hun mango's inkopen geven echter weinig aanleiding om ervan uit te gaan dat deze goed zijn. Zo zijn lokale minimumlonen in bijvoorbeeld Senegal en Ivoorkust niet voldoende om van rond te komen. In veel mangoproducerende landen werken kinderen in de landbouw. Van de mangoteelt in Zuid Afrika en Burkina Faso is bijvoorbeeld bekend dat hierin kinderen werkzaam zijn. In sommige landen zoals Brazilië, Ivoorkust en Senegal zijn ook gevallen bekend van dwangarbeid en/of slavernij in de landbouw. Er zijn echter geen concrete gevallen bekend van dwangarbeid en/of slavernij en/of de ergste vormen van kinderarbeid in de mangoteelt in deze landen. Daarnaast hebben landarbeiders wettelijk, en in de praktijk, niet in alle productielanden het recht om zich te verenigen. Tenslotte is er ook sprake van mensenrechtenschendingen in een aantal landen dat mango's produceert voor de Nederlandse markt zoals Peru, Colombia, Ivoorkust en Guatemala. Ook hiervoor geldt echter dat er geen concrete aanwijzingen zijn dat mensenrechtenschendingen in deze landen verband houden met de mangoteelt aldaar.

De geënquêteerde aanbieders van mango's in Nederland doen over het algemeen weinig om te verzekeren dat arbeidsomstandigheden op plantages goed zijn. De supermarkten die aangeven eisen te stellen aan arbeidsomstandigheden bij telers (via importeurs), verwijzen naar de EUREPGAP eisen op dit gebied. Dit zijn echter eisen die primair gericht zijn op voedselveiligheid en niet of nauwelijks op andere aspecten van MVO. De beperkte bepalingen binnen EUREPGAP over de arbeidsomstandigheden zijn voor de teler niet verplicht. Met uitzondering van de eis van beschermende kleding bij gebruik van bestrijdingsmiddelen als de fabrikant dit voorschrijft, zijn de beperkte bepalingen binnen EUREPGAP over de arbeidsomstandigheden voor de teler niet verplicht. Alleen voor Fair Trade gecertificeerde telers gelden strenge eisen voor de arbeidsomstandigheden van hun werknemers. Van de ondervraagde aanbieders hebben alleen Albert Heijn en Plus soms Max Havelaar biomango's in het assortiment.

Op basis van dit onderzoek is niet duidelijk geworden of Nederlandse aanbieders eerlijke prijzen betalen voor gangbare en niet-Max Havelaar biomango's die ze via importeurs inkopen noch of ze (via importeurs) lange termijn contracten aangaan met telers die eerlijke en duurzame teelt mogelijk maken. Uit internationaal onderzoek naar de exportgerichte fruitteelt (geen mango's) in onder meer Zuid Afrika van Oxfam blijkt echter dat supermarkten streven naar prijzen die onder de kostprijs liggen en dat lange termijn contracten met daarin prijsafspraken en afnamegaranties niet gebruikelijk zijn. Alleen voor Fair Trade gecertificeerde telers staat vast dat deze een eerlijke prijs krijgen.

Over de milieubelasting van de mangoteelt is meer bekend. In vergelijking met bijvoorbeeld de bananenteelt is de mangoteelt een stuk duurzamer te noemen: er worden minder bestrijdingsmiddelen gebruikt en er is minder afval. Mango's komen van ver maar worden hoofdzakelijk over zee vervoerd (de minst milieubelastende vervoersvorm) en niet of nauwelijks meer met het vliegtuig (de meest milieubelastende vervoersvorm). Uit het onderzoek komt naar voren dat irrigatie van mangoplantages tenminste in sommige mangoproducerende landen een kritische kwestie is. Mango's worden geteeld in gebieden waar water soms schaars is. Het gebruik van grondwater voor irrigatie kan direct concurreren

met het gebruik hiervan als drinkwater of als irrigatie voor teelt voor de lokale voedselvoorziening. Van de in dit onderzoek besproken certificeringssystemen is er geen één die irrigatie uit duurzame bronnen vereist. Geen enkele ondervraagde aanbieder van mango's in Nederland geeft bovendien aan dat dit een aanvullende eis is. EUREPGAP stelt wel een risico-analyse van nieuw in gebruik te nemen percelen voor mangoproduktie verplicht. Hierbij wordt onder meer gekeken of het gebruik van grondwater niet ten koste gaat van het milieu en andere gebruikers. Het is echter onduidelijk of dit daadwerkelijk leidt tot irrigatie met duurzame bronnen. De biologische mangoteelt is duidelijk het milieuvriendelijkst. EUREPGAP bepaalt bijvoorbeeld wel dat er zo min mogelijk bestrijdingsmiddelen moeten worden gebruikt maar stelt dit niet verplicht. Van de geëquipteerde aanbieders bieden alleen de Natuurvoedingswinkel, AH en Plus (regelmatig) biologische mango's aan.

Alle aanbieders die we voor dit onderzoek een vragenlijst hebben toegestuurd hebben een ingevulde vragenlijst geretourneerd. De aanbieders hebben in meer of mindere mate hun antwoorden onderbouwd met documentatie. Wel was het zo dat een aantal supermarkten (in eerste instantie) de vragen over 'arbeidsomstandigheden' en 'sociaal economische aspecten' niet wilden beantwoorden. Dit bevestigt nog eens dat bedrijven niet zondermeer bereid zijn om antwoord te geven op bepaalde vragen over het MVO-beleid en houdt hiermee het pleidooi voor 'De Wet Openbaarheid van Productie en Ketens (WOK)' actueel.

Wat betreft traceerbaarheid is de mangoketen nog ontransparant. Uit dit onderzoek kwam naar voren dat slechts vier van de tien steekproefmango's konden worden getraceerd tot aan de teler. De Consumentenbond vindt traceerbaarheid een belangrijk punt, omdat het een basisvoorwaarde is om de keten goed aan te kunnen sturen en maatregelen te kunnen nemen in het geval van een voedselveiligheids crisis.

Twee van de onderzochte aanbieders/typen mango kunnen als voorloper worden geclassificeerd, namelijk de biologische Max Havelaar mango van Albert Heijn en de biologische mango van Albert Heijn. De overige aanbieders/typen (Albert Heijn, eetrijp; Albert Heijn, regulier; C1000, regulier; Dirk vd Broek ed, reguliere; Jumbo, regulier; Natuurvoedingswinkels, biologische; Plus, regulier en Super de Boer, regulier) vallen in de categorie 'middenmoter'.

Bijlage

I. Literatuurlijst

- MVO referentiekader, www.mvo-platform.nl
- MANGO, Post-harvest Operations, J. De La Cruz Medina & H.S. García, Instituto Tecnológico de Veracruz, oktober 2002 (hoofdstuk 20 uit het online Post-Harvest operations compendium van de FAO),
<http://www.fao.org/inpho/compend/text/Ch20sec1.htm#>
- Nature and More: www.natureandmore.com
- Human Rights Watch, <http://hrw.org>
- Country Reports on Human Rights Practices, State Department, <http://www.state.gov>
- ICFTU, www.icftu.org
- Child Labor Coalition, www.fieldsofhope.org
- SASA, www.isealalliance.org
- OXFAM INTERNATIONAL, Trading away our rights -Women working in global supply chains, 2004:
<http://www.maketradefair.com/en/assets/english/taor.pdf>
- Plantconsult, EUREPGAP-introduction among small-scale producers of fresh fruit and vegetables in developing countries, december 2003
- EUREPGAP, www.eurepgap.org
- Fair Trade, www.fairtrade.net
- CBL, www.cbl.nl
- IFOAM, www.ifoam.org